

Rodzina dysfunkcyjna źródłem zachowań przestępczych na przykładzie województwa opolskiego*

Dysfunctional family as a source of criminal behaviours
on the example of Opolskie Voivodeship

SZYMON PETERMAN

Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny, Polska

szymon_peterman@o2.pl

ORCID: 0000-0002-6292-8977

Promotor: ks. prof. dr hab. Jan Kochel

Promotor pomocniczy: ks. dr Andrzej Ochman

Abstract: The problem addressed concerns the mechanism by which crime occurs. The article attempts to capture the turning point that causes people growing up in dysfunctional families to choose a life of crime. The main thesis is that the quality of family life is responsible for the substandard behaviour of people coming from dysfunctional families. The question can be asked: How does anti-social behaviour emerge among people from dysfunctional families? In order to find a solution to this problem, the results of empirical research carried out in the course of this project were used. They were conducted among working police officers from all eleven poviats of the Opolskie Voivodeship: Brzeskie, Głubczycki, Kędzierzyńsko-Kozielski, Kluczborski, Krapkowicki, Namysłowski, Nyski, Oleski, Opolski, Prudnicki and Strzelecki.

The study shows that in families where the quality of life is low, the inability or unwillingness to improve the material situation is replaced by parental alcohol dependence,

* Przep. red.: Praca jest fragmentem pracy doktorskiej dr. Szymona Petermana *Rodzina dysfunkcyjna źródłem zachowań przestępczych na przykładzie województwa opolskiego. Przestępczość w kontekście rodzin dysfunkcyjnych – studium na podstawie przeprowadzonych badań wśród funkcjonariuszy policji* (Uniwersytet Opolski, Opole 2021).

the risk of family violence increases. As a result, the child's personal development process may come to a halt, and internal defence mechanisms may develop instead, leading to social alienation or anti-social behaviour, and then a criminal path.

Keywords: dysfunctional family, pathological family, home violence, anti-social behavior, crime

Streszczenie: Poruszany problem dotyczy mechanizmu powstawania zjawiska przestępczości. W artykule podjęto próbę uchwycenia punktu zwrotnego, który powoduje wybór życia przestępczego przez osoby wzrastające w rodzinach dysfunkcyjnych. Główna teza to stwierdzenie, że jakość życia rodzinnego jest odpowiedzialna za niezgodne z normami zachowania osób pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych. Można postawić pytanie: W jaki sposób wśród osób pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych powstają zachowania anty społeczne? W celu znalezienia rozwiązania tego problemu posłużono się wynikami badań empirycznych przeprowadzonych w trakcie realizacji tego projektu. Przeprowadzono je wśród czynnych zawodowo policjantów ze wszystkich jedenastu powiatów województwa opolskiego: brzeskiego, głubczyckiego, kędzierzyńsko-kozielskiego, kluczborskiego, krapkowickiego, namysłowskiego, nyskiego, oleskiego, opolskiego, prudnickiego oraz strzeleckiego.

Badanie dowodzi, że w rodzinach, w których jakość życia jest niska, nieumiejętność lub brak chęci poprawy sytuacji materialnej zastępowana jest przez uzależnienie rodziców od alkoholu, zwiększa się ryzyko przemocy w rodzinie. W rezultacie może dojść do zatrzymania procesu rozwoju osobowego dziecka, a zamiast tego mogą wytworzyć się wewnętrzne mechanizmy obronne, prowadzące do alienacji społecznej lub zachowań antyspołecznych, a następnie drogi przestępczej.

Słowa kluczowe: rodzina dysfunkcyjna, rodzina patologiczna, przemoc domowa, zachowania aspołeczne, zjawisko przestępczości

Wstęp

Problematyka dysfunkcyjnej rodziny i konsekwencji wychowawczych takiej rodziny dla dzieci i młodzieży jest współcześnie jedną z najszerszej dyskutowanych społecznie i analizowanych od strony naukowej. W ramach badań familiologicznych zwraca się uwagę, że sama resocjalizacja osób, które weszły w konflikt z prawem i uwikłały się w proceder przestępczy, jest zazwyczaj niewystarczająca. Koncentrując się na osobie, należy poznać jej przeszłość i zdobyć informację o rodzinie, środowisku, pochodzeniu, wychowaniu, dorastaniu itp. Pozwoli to zarysować problemy i pragnienia, które towarzyszyły młodym ludziom w czasie dorastania. We wszystkich nonkonformistycznych postawach i aspołecznych zachowaniach dzieci i młodzieży odbija się ich wewnętrzny ból, nienawiść lub cierpienie, jakie towarzyszyły

ich dorastaniu, często w patologicznych rodzinach. Resocjalizacja może być kolejnym etapem prowadzącym do unormowania zapędów przestępczych, poznania odpowiednich norm prawnych, społecznych, moralnych, etycznych jedynie w przypadku zaistnienia w procesie wychowawczym czynników socjalizacji, umożliwiających przekaz odpowiednich wartości. To jednak socjalizacja kształtuje osobowość człowieka, pozwala żyć w zgodzie ze społecznością, a nade wszystko kształtuje postawy oraz zachowania człowieka już od pierwszych lat jego życia.

Zauważyć można, że rodzinne uwarunkowania przestępczości wśród nieletnich ulegają pewnym przeobrażeniom. Niezmienny pozostaje fakt, że niewłaściwa socjalizacja, związana z przyzwoleniem rodziców na społeczne postawy i zachowania swoich dzieci, są przyczynami powstawania zjawiska przestępczości młodzieży. Wykolejenie przestępcze na skutek „kolizji” z kodeksem karnym tworzy czyny przestępcze, zaś sam podmiot takiego czynu określany jest mianem przestępcy.

Z powyższych względów podjęto się realizacji naukowego projektu badawczego, zatytułowanego: „Rodzina dysfunkcyjna źródłem zachowań przestępczych na przykładzie województwa opolskiego”. W niniejszej publikacji zaprezentowana zostanie skrócona wersja jego empirycznej części.

Problem badawczy projektu dotyczy mechanizmu kształtowania się zjawiska przestępczości. Podjęta została próba uchwycenia elementu zapalnego, który powoduje wybór drogi przestępczej przez osoby wychowujące się w rodzinach dysfunkcyjnych. Przedmiotem badań jest zjawisko o charakterze niematerialnym, które dotyczy rodziny, dysfunkcji i przestępczości. Natomiast samym celem jest zbadanie problemu przestępczości w kontekście rodzin dysfunkcyjnych. Wysłunięto główną hipotezę badawczą, na podstawie której implikowano kolejno hipotezy szczegółowe.

Główny problem badawczy tego projektu można wyrazić w formie następującego pytania: Jak kształtuje się przestępczość wśród osób wywodzących się z rodzin dysfunkcyjnych?

Naukowy projekt badawczy zawiera opis procedury badawczej – kolejno przedstawiona zostanie metodologia badań własnych, przedmiot i cel badań, problem główny oraz problemy szczegółowe, a także hipoteza główna i hipotezy szczegółowe. W dalszej części zawarta zostanie metoda i technika badawcza oraz narzędzie badawcze. Całość zamknie dobór próby badawczej i opis badanej grupy, jej wartość i znaczenie dla badań. W ostatniej części przedstawione zostaną wyniki badań w formie graficznej oraz ich analiza i interpretacja. Projekt zamykać będą wyciągnięte z badań wnioski oraz przedstawione postulaty o charakterze profilaktycznym, edukacyjnym oraz społeczno-kulturowym.

I. Metodologia badań własnych

Prezentowane badania mają na celu znalezienie odpowiedzi na pytania dotyczące problemu przestępczości w kontekście sytuacji życiowej i środowiskowej osób wywodzących się z rodzin dysfunkcyjnych. Uchwycenie oraz zrozumienie zjawiska przemocy domowej i jego konsekwencji jest zadaniem bardzo złożonym. Wymaga od badacza rozpoznania specyfiki funkcjonowania rodzin, w której przemoc występuje.

W niniejszym projekcie badawczym przedmiot badań stanowi zjawisko o charakterze niematerialnym – tj. rodzina, dysfunkcja, przestępczość – natomiast same badania mają charakter ilościowy. Celem pracy było zbadanie problemu przestępczości w kontekście rodzin dysfunkcyjnych. Badanie ma za zadanie przybliżyć wybrane aspekty sytuacji życiowej osób z domów, w których występuje przemoc, i zrozumieć zależność pomiędzy samą sytuacją a aktywnością przestępczą.

Koncentrując się wokół metodologicznych definicji, sformułowano następujący problem główny oraz problemy szczegółowe:

- Problem główny: Jak kształtuje się przestępczość wśród osób wywodzących się z rodzin dysfunkcyjnych?
- Problemy szczegółowe:
 1. Jaki czynnik środowiskowy decyduje o powstawaniu zjawisk patologicznych w rodzinie?
 2. Co może wpływać na pozytywny rozwój dziecka z rodziny patologicznej?
 3. Jakie czynniki utwierdzają sprawcę w przekonaniu o swojej bezkarności?
 4. Dlaczego brak wzorca rodzicielskiego może prowadzić do nabywania przez dzieci negatywnych postaw?
 5. Co skłania osoby nieletnie z rodzin patologicznych do dopuszczania się czynów zabronionych?
 6. Jakie konsekwencje dla życia osoby wychowującej się w rodzinie dysfunkcyjnej wynikają z braku pozytywnej socjalizacji?

W związku z postawionymi powyżej problemami, sformułowano następujące hipotezy:

Hipoteza główna: jakość życia rodzinnego odpowiada za postawy non-konformistyczne osób wywodzących się z rodzin dysfunkcyjnych.

Jako hipotezę przyjęto, że sama dysfunkcjonalność rodziny, wynikająca z określonych negatywnych czynników wewnątrzrodzinnych (uzależnienia,

obojętności czy przemocy) oraz czynników zewnętrznych (w mniejszym lub większym stopniu oddziałujących na rodzinę), może stanowić o zachowaniach aspołecznych osób wychowujących się w takiej rodzinie, w tym także o czynach podlegających kodeksowi wykroczeń, a finalnie kodeksowi karnemu. Mianowicie w rodzinach, w których zaspokajane są najważniejsze potrzeby życia codziennego, pielęgnuje się wartości i tradycje rodzinne, zaspokaja potrzeby kulturowe – zachowuje się społeczny porządek, przestrzega się norm prawnych, moralnych oraz obyczajowych. Odwrotnie sytuacja wygląda w rodzinie patologicznej, gdzie zauważyć można brak wewnątrzrodzinnej akceptacji, bezpieczeństwa czy zrozumienia. Więzy pomiędzy członkami rodziny zostają zerwane. Wybór ścieżki przestępczej przez osoby wychowujące się w takich rodzinach jest zazwyczaj kwestią czasu.

Hipotezy szczegółowe:

1. Dysfunkcyjność rodziny związana jest najczęściej z występowaniem problemu alkoholu. Rodziny te zajmują lokale socjalne, w większości których na porządku dziennym dochodzi do aktów agresji, niszczenia mienia czy libacji alkoholowych. Miejsca takie stają się środowiskiem wychowawczym osób tam dorastających.
2. Dziecko motywowane przez osoby ze swojego środowiska społecznego może wykształcić pozytywne postawy.
3. Bezkarność sprawcy przemocy oraz innych zachowań patologicznych wynika z lęku ofiary przed zgłoszeniem zdarzenia, a także stosowania technik manipulacji, którym ulega ofiara.
4. Brak wzorca rodzicielskiego jest źródłem zaburzonej socjalizacji w środowisku rodzinnym, tym samym aspołecznych postaw dzieci i przyczyną regresu ich właściwych zachowań.
5. Obraz patologicznych zachowań uzależnionych rodziców i niekonsekwencja wychowawcza prowadzą do demoralizacji dzieci oraz rozpoczynają proces wykołajenia przestępczego.
6. Środowisko nacechowane skłonnościami przestępczymi staje się dla osób z rodzin patologicznych środowiskiem zastępczym, w którym poszukują szacunku i zrozumienia, którego nie otrzymały w domu rodzinnym.

Prowadzone badanie będzie oparte na metodzie sondażu diagnostycznego, zaś skonstruowane narzędzie badawcze będzie miało postać kwestionariusza ankiety.

Prowadzone badanie zostanie skoncentrowane w głównej mierze na doborze celowym próby, stąd jego charakter będzie nieprobabilistyczny. Badaniom zostanie poddana grupa funkcjonariuszy policji pełniących służbę na terenie

województwa opolskiego. Wykaz wszystkich jednostek policji znajdujących się na terenie tego województwa ujęty został w tabeli 1.

O wypełnienie kwestionariuszy ankiety zwrócono się do wymienionych dziesięciu Komend Powiatowych Policji oraz jednej Komendy Miejskiej Policji w Opolu, reprezentujących wszystkie jedenaście powiatów na terenie województwa opolskiego. Do każdej jednostki powiatowej, podzielonej na funkcjonariuszy pełniących służbę w wydziale prewencji, dochodzeniowo-śledczym oraz kryminalnym, zwrócono się z prośbą o wypełnienie 45 ankiet. W sumie do opolskich jednostek zostało przekazanych 495 kwestionariuszy ankiety, z czego powróciły 344 kwestionariusze. Opis ilustruje tabela 2.

Tabela 1. Wykaz jednostek policji funkcjonujących na terenie województwa opolskiego

Lp.	Komenda Powiatowa Policji (KPP) / / Komenda Miejska Policji (KMP)	Jednostki podlegające
1.	KPP Brzeg	Komisariat Grodków, Komisariat Lewin Brzeski, Posterunek Skarbimierz-Osiedle
2.	KPP Głubczyce	Komisariat Kietrz
3.	KPP Kędzierzyn-Koźle	—
4.	KPP Kluczbork	Posterunek Byczyna, Posterunek Wołczyn
5.	KPP Krapkowice	Komisariat Zdzieszowice, Posterunek Gogolin
6.	KPP Namysłów	Posterunek Pokój
7.	KPP Nysa	Komisariat Otmuchów, Komisariat Głuchołazy, Komisariat Paczków, Komisariat Korfantów, Posterunek Łambinowice
8.	KPP Olesno	Komisariat Dobrodzień, Komisariat Praszka
9.	KMP Opole	Komisariat I w Opolu, Komisariat II w Opolu, Komisariat Niemodlin, Komisariat Ozimek
10.	KPP Prudnik	Komisariat Głogówek, Posterunek Biała
11.	KPP Strzelce Opolskie	Komisariat Zawadzkie, Posterunek Leśnica

Źródło: Komenda Wojewódzka Policji w Opolu.

Tabela 2. Jednostki policji działające na terenie województwa opolskiego biorące udział w badaniu

Jednostki policji	Liczba otrzymanych kwestionariuszy ankiety	Liczba zwróconych kwestionariuszy ankiety
KPP Brzeg	45	45
KPP Głubczyce	45	11
KPP Kędzierzyn-Koźle	45	23

Tabela 2 cd.

Jednostki policji	Liczba otrzymanych kwestionariuszy ankiety	Liczba zwróconych kwestionariuszy ankiety
KPP Kluczbork	45	24
KPP Krapkowice	45	38
KPP Namysłów	45	23
KPP Nysa	45	45
KPP Olesno	45	45
KMP Opole	45	35
KPP Prudnik	45	33
KPP Strzelce Opolskie	45	22
Ogółem	495	344

Źródło: opracowanie własne.

Grupa badawcza składała się z 344 osób, spośród których 88 respondentów stanowiły kobiety, a 256 – mężczyźni.

Kategoria I. Płeć

Tabela 3. Płeć respondentów

Płeć	Liczba	Procent
Kobieta	88	25,6
Mężczyzna	256	74,4
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Opis badanej grupy pod względem płci rzutuje na możliwość uchwycenia problemu z perspektywy damsko-męskiej. Pomimo znacznej przewagi ilościowej ze strony płci męskiej (z uwagi na specyfikę zawodu), pełniącej służbę w szeregach opolskiej policji, zauważyć można satysfakcjonujący wskaźnik biorących udział w badaniu kobiet. Stanowią one jedną czwartą wszystkich badanych (25,6%). Opinie kobiet stają się więc cennym źródłem informacji dla prowadzonych badań, a ich wysoki udział należy uznać za wartościowy.

W tabeli 4. przedstawiony został udział w badaniu respondentów pod względem płci z poszczególnych jednostek. Analiza ta ma na celu zaznaczenie przede wszystkim aktywności kobiet i mężczyzn w omawianych badaniach oraz ukazanie udziału jednych i drugich w podziale na poszczególne powiaty.

Tabela 4. Zmienna niezależna „płeć” w podziale na powiaty

Komenda Powiatowa Policji / / Komenda Miejska Policji	Płeć			
	Kobieta		Mężczyzna	
	Liczba	Procent	Liczba	Procent
KPP Brzeg	19	5,52	26	7,55
KPP Głubczyce	0	0	11	3,19
KPP Kędzierzyn-Koźle	4	1,16	19	5,52
KPP Kluczbork	4	1,16	20	5,81
KPP Krapkowice	10	2,9	28	8,13
KPP Namysłów	6	1,74	17	4,94
KPP Nysa	10	2,9	35	10,17
KPP Olesno	9	2,61	36	10,46
KMP Opole	10	2,9	25	7,26
KPP Prudnik	7	2,03	26	7,55
KPP Strzelce Opolskie	9	2,61	13	3,77
Ogółem	88	25,6	256	74,4

Źródło: opracowanie własne.

Poza stosunkowo niskim udziałem w badaniu funkcjonariuszy pełniących służbę na terenie województwa głubczyckiego, gdzie aktywność kobiet w badaniu wyniosła 0%, można jednak za zadowalającą uznać aktywność w badaniach kobiet w pozostałych powiatach. Najwyższy wskaźnik respondentów płci żeńskiej odnotowano w powiecie brzeskim (5,52%). Również wysoki jest wskaźnik udziału w badaniach kobiet z powiatu krapkowickiego, nyskiego i opolskiego (2,9%), oraz kobiet z powiatu oleskiego i strzeleckiego (2,61%). Udział kobiet pełniących służbę w pozostałych powiatach oscylował na poziomie 1,16%-2,03%.

Kategoria 2. Wiek

Opis badanej grupy pod względem wieku pozwala klasyfikować respondentów ze względu na doświadczenie zawodowe, ale nie tylko. Dlaczego? Wiek to zmienna, która pozwala wprowadzić i określić dojrzałość społeczną człowieka, jego sposób postrzegania otaczającej go rzeczywistości. O poziomie dojrzałości świadczy wiedza oraz przestrzeganie norm społecznych, prawnych, etycznych czy obyczajowych.

Analizując dane z tabeli 5. dotyczące wieku osób badanych, zauważyć można, że grupa respondentów reprezentujących wiek od 26 do 35 lat oraz powyżej 35 lat stanowi niemal 96% wszystkich badanych. Ich udział przekłada się kolejno na podział: 46,5% i 49,4%. Osoby w wieku do lat 25 należą zdecydowanie do mniejszości, a ich udział wynosi zaledwie 4,1%.

Tabela 5. Wiek respondentów

Wiek	Liczba	Procent
Do 25 lat	14	4,1
Od 26 do 35 lat	160	46,5
Powyżej 35 lat	170	49,4
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6. Zmienna niezależna „wiek” w podziale na powiaty

Komenda Powiatowa Policji / / Komenda Miejska Policji	Wiek					
	Do 25 lat		Od 26 do 35 lat		Powyżej 35 lat	
	Liczba	Procent	Liczba	Procent	Liczba	Procent
KPP Brzeg	6	1,74	19	5,52	20	5,81
KPP Głubczyce	0	0	3	0,87	8	2,32
KPP Kędzierzyn-Koźle	1	0,29	9	2,61	13	3,78
KPP Kluczbork	3	0,87	9	2,61	12	3,49
KPP Krapkowice	2	0,58	19	5,52	17	4,94
KPP Namysłów	0	0	10	2,9	13	3,78
KPP Nysa	0	0	19	5,52	26	7,56
KPP Olesno	0	0	25	7,26	20	5,81
KMP Opole	2	0,58	15	4,36	18	5,23
KPP Prudnik	0	0	16	4,65	17	4,94
KPP Strzelce Opolskie	0	0	16	4,65	6	1,74
Ogółem	14	4,1	160	46,5	170	49,4

Źródło: opracowanie własne.

Powyższa tabela prezentuje zestawienie całościowe wszystkich osób biorących udział w badaniu w podziale na wiek według poszczególnych powiatów. Można stwierdzić, że młodzi respondenci – do 25 lat – to funkcjonariusze

pełniący służbę na obszarach powiatu: brzeskiego (1,74%), kędzierzyńsko-kozielskiego (0,29%), kluczborskiego (0,87%), krapkowickiego (0,58%) i opolskiego (0,58%). W pozostałych powiatach nie odnotowano osób badanych w tym przedziale wiekowym.

Kategoria 3. Staż służby

Tabela 7. Staż służby respondentów

Staż służby	Liczba	Procent
Do 5 lat	63	18,3
Od 6 do 15 lat	172	50,0
Powyżej 15 lat	109	31,7
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Ważne dla badań i ich wiarygodności jest doświadczenie zawodowe. W przeprowadzonych badaniach wygląda ono następująco: największą liczbę biorących udział w badaniu osób stanowią funkcjonariusze mający od 6 do 15 lat służby – ich udział procentowy stanowi równo połowę wszystkich badanych (50%). Funkcjonariusze ze stażem służby powyżej lat 15 stanowią 31,7% wszystkich badanych. Najniższy wskaźnik notują osoby, których staż służby nie przekroczył 5 lat. Ich udział w badaniach wyniósł 18,3%. Duża reprezentatywność doświadczonych funkcjonariuszy policji wprowadza do badań istotną wartość.

Tabela 8. Zmienna niezależna „staż służby” w podziale na powiaty

Komenda Powiatowa Policji / / Komenda Miejska Policji	Staż służby					
	Do 5 lat		Od 6 do 15 lat		Powyżej 15 lat	
	Liczba	Procent	Liczba	Procent	Liczba	Procent
1	2	3	4	5	6	7
KPP Brzeg	9	2,62	22	6,4	14	4,07
KPP Głubczyce	0	0	6	1,74	5	1,45
KPP Kędzierzyn-Koźle	7	2,03	7	2,03	9	2,62
KPP Kluczbork	6	1,74	7	2,03	11	3,20
KPP Krapkowice	14	4,07	13	3,78	11	3,20

Tabela 8 cd.

1	2	3	4	5	6	7
KPP Namysłów	5	1,45	10	2,91	8	2,33
KPP Nysa	2	0,58	29	8,43	14	4,07
KPP Olesno	9	2,62	21	6,1	15	4,36
KMP Opole	4	1,16	20	5,81	11	3,2
KPP Prudnik	6	1,74	22	6,4	5	1,45
KPP Strzelce Opolskie	1	0,29	15	4,36	6	1,74
Ogółem	63	18,3	172	50	109	31,7

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość respondentów, z wyjątkiem powiatu krapkowickiego, legitymuje się stażem służby przekraczającym 5 lat. Najliczniejszą grupę osób legitymujących się stażem służby do lat 5 uzyskano w powiecie krapkowickim, gdzie spośród 38 respondentów aż 14 zadeklarowało tę odpowiedź. Należy zaznaczyć, że pozostali respondenci z powiatu krapkowickiego, o stażu służby od 6 do 15 lat i powyżej 15 lat, odznaczają się również wysokim udziałem w badaniu – kolejno 13 i 11 respondentów. Różnice w latach pełnionej służby we wszystkich powiatach na terenie województwa opolskiego pozwalają przypuszczać, że w badaniu mogli brać udział funkcjonariusze zajmujący różne stanowiska w jednostkach i prezentujący poprzez swoje doświadczenie zawodowe różne podglądy i opinie na badany problem. Będzie to pozytywnie rzutowało na finalne wyniki badań dzięki zróżnicowanemu oglądowi badanej problematyki. Staż pracy to jeden z najistotniejszych czynników, o ile nie najważniejszy. Wnioski płynące z własnych doświadczeń zawodowych stają się zatem głównym źródłem cennych informacji.

Kategoria 4. Wydział

Tabela 9. Wydział pełnionej służby respondentów

Wydział	Liczba	Procent
Prewencji	174	50,6
Dochodzeniowo-Śledczy	87	25,3
Kryminalny	83	24,1
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 9. przedstawiono wskaźniki kolejnej zmiennej niezależnej, tj. zmiennej „wydział”. Dostrzec można, że połowa respondentów (50,6%) to funkcjonariusze Wydziału Prewencji. Drugą część stanowią Wydział Dochodzeniowo-Śledczy (25,3%) i Wydział Kryminalny (24,1%). Zróżnicowany podział respondentów biorących udział w badaniu umożliwia uzyskanie pełnego obrazu, wyłaniającego się z wyników prowadzonego badania.

Szczegółowy podział wszystkich funkcjonariuszy policji biorących udział w badaniu ze względu na wydział, w którym pełnią służbę, przedstawia tabela 10.

Tabela 10. Zmienna niezależna „wydział” w podziale na powiaty

Komenda Powiatowa Policji / / Komenda Miejska Policji	Wydział					
	Prewencji		Dochodzeniowo- -Śledczy		Kryminalny	
	Liczba	Procent	Liczba	Procent	Liczba	Procent
KPP Brzeg	25	7,27	12	3,49	8	2,33
KPP Głubczyce	10	2,9	1	0,29	0	0
KPP Kędzierzyn-Koźle	10	2,9	7	2,03	6	1,74
KPP Kluczbork	14	4,07	4	1,16	6	1,74
KPP Krapkowice	18	5,23	12	3,49	8	2,33
KPP Namysłów	16	4,65	4	1,16	3	0,87
KPP Nysa	15	4,36	15	4,36	15	4,36
KPP Olesno	22	6,4	7	2,03	16	4,65
KMP Opole	12	3,49	13	3,78	10	2,9
KPP Prudnik	22	6,39	5	1,45	6	1,74
KPP Strzelce Opolskie	10	2,9	7	2,03	5	1,45
Ogółem	174	50,6	87	25,3	83	24,1

Źródło: opracowanie własne.

Podział respondentów biorących udział w badaniu jest różnorodny. W każdym powiecie i jego wydziale odnotowano różną liczbę osób badanych. Wspólnym mianownikiem podnoszącym wartość prowadzonego badania jest udział funkcjonariuszy z dziesięciu powiatów, którzy pełnią służbę we wszystkich wskazanych wydziałach. Wyjątek stanowi obszar badań powiatu głubczyckiego, w którym nie uczestniczył żaden funkcjonariusz z Wydziału Kryminalnego i zaledwie jeden funkcjonariusz z Wydziału Dochodzenio-

wo-Śledczego. W pozostałych powiatach odnotowano zadowalające wyniki udziału poszczególnych grup funkcjonariuszy.

Kategoria 5. Powiat pełnienia służby

Tabela 11. Zestawienie wszystkich jednostek policji biorących udział w badaniu

Powiat	Liczba	Procent
brzeski	45	13,1
głubczycki	11	3,2
kędzierzyńsko-kozielski	23	6,7
kluczborski	24	7,0
krakowicki	38	11,0
namysłowski	23	6,7
nyski	45	13,1
oleski	45	13,1
opolski	35	10,2
prudnicki	33	9,6
strzelecki	22	6,4
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych zawartych w powyższej tabeli, po całościowej weryfikacji poprawności wypełnionych kwestionariuszy ankiety ich liczba wyniosła 344, co stanowi 69,49% sumy wszystkich ankiet. Badana grupa funkcjonariuszy pełniących służbę na terenie powiatu brzeskiego, nyskiego i oleskiego osiągnęła najwyższy wskaźnik aktywności spośród wszystkich badanych powiatów, osiągając maksymalny poziom 13,08%. Wysoki udział w badaniach zanotowała również grupa badanych z powiatu krakowickiego (11,4%) oraz opolskiego i prudnickiego, notując kolejno 10,18% i 9,6%. Udział pozostałych powiatów utrzymał się w granicy 6-7%. Najmniejszy wskaźnik aktywności w niniejszym badaniu zanotowała grupa pełniąca służbę na terenie powiatu głubczyckiego – ich udział wyniósł zaledwie 3,2%.

Powyższa charakterystyka osób badanych jest wstępem do analizy wyników badań własnych, zorientowanych wokół zagadnień rodziny dysfunkcyjnej i zjawiska przestępczości na przykładzie województwa opolskiego, co zostanie zaprezentowane w kolejnym rozdziale niniejszej rozprawy.

2. Analiza wyników badań własnych

W niniejszym rozdziale podjęto zagadnienia związane z przeprowadzonymi badaniami empirycznymi. Przedmiotem analizy jest dysfunkcja rodziny i zjawisko przestępczości oraz występujące między nimi zależności. Skonstruowano narzędzie badawcze w postaci kwestionariusza ankiety, za pomocą którego zostały poddane weryfikacji sformułowane wyżej hipotezy badawcze. Do zrozumienia problemu powinny przyczynić się odpowiedzi uzyskane od funkcjonariuszy policji pełniących służbę na terenie całego województwa opolskiego.

2.1. Wnioski z badań i weryfikacja hipotez badawczych

W kolejnym punkcie niniejszego rozdziału zaprezentowane i omówione zostaną wyniki badań oraz płynące z nich wnioski. Analiza uzyskanych wyników będzie przedstawiona w formie opisowej, zaś same odpowiedzi respondentów zostaną ukazane w formie tabel. Całość analizy badań zakończona zostanie poddaniem weryfikacji przyjętych hipotez badawczych.

Czy zjawisko przemocy w rodzinie występuje częściej w rodzinach patologicznych?

Tabela 12. Występowanie zjawiska przemocy domowej w rodzinach patologicznych

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	131	38,1	85,8
Raczej tak	164	47,7	
Raczej nie	27	7,8	11,6
Zdecydowanie nie	13	3,8	
Nie wiem	9	2,6	2,6
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie, które zostało postawione jako pierwsze, miało za zadanie zbudować fundament dla dalszej części analizy kwestionariusza. Opinie funkcjonariuszy policji dotyczące obszarów przemocowych są podzielone, a samo określenie środowiska jej występowania jest często przedmiotem sporu. Według 38,1% respondentów zjawisko przemocy występuje zdecydowanie częściej w rodzinach patologicznych. Z poglądem tym zgadza się (jako wynik skumu-

lowany „zdecydowanie tak” i „raczej tak”) w sumie 85,8% ankietowanych. Respondenci, którzy zaznaczyli odpowiedź „raczej tak”, stanowią prawie połowę ankietowanych (47,7%). Odpowiedzi te uzyskały znaczną przewagę nad pozostałymi i potwierdzają fakt, że przemoc domowa nie jest kwestią przypadku, lecz ma swoją przyczynę i źródło w braku odpowiedniej socjalizacji.

Osoby, które wybrały odpowiedź „raczej nie”, stanowią 7,8%, zaś „zdecydowanie nie” wybrało zaledwie 3,8% ankietowanych. Nie miało zdania 9 osób, co stanowi 2,6%. Niski wskaźnik odpowiedzi „raczej nie” oraz „zdecydowanie nie” dostarcza jednak cennych informacji. Świadczy to o tym, że występowanie przemocy domowej, chociażby w mniejszym stopniu, może dotyczyć każdego dziecka, niezależnie od statusu społecznego rodziny, w której się wychowuje. To z kolei może nasuwać dalsze pytania: Czy tak niski wskaźnik rzeczywiście podyktowany jest sporadycznymi przypadkami występowania przemocy wobec dzieci z tzw. „dobrych domów”, czy może skutecznymi działaniami kamuflującymi ze strony ich rodziców?

Gdzie daje się zauważyć intensywniejsze występowanie przemocy w rodzinie?

Tabela 13. Obszary intensywnego występowania zjawiska przemocy w rodzinie

	Liczba	Procent
Miasto	99	28,8
Wieś	51	14,8
Ciężko określić	182	52,9
Nie wiem	12	3,5
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Odpowiedzi na pytanie dotyczące obszaru intensywniejszego występowania przemocy domowej ukazują ciekawy obraz zmian zachodzących na przestrzeni lat w miejscowościach wiejskich i miejskich. Postępująca globalizacja, powszechny zasięg telekomunikacyjny (w tym łącza internetowe), infrastruktura drogowa i kolejowa, oświata czy niższe ceny działek budowlanych – to tylko niektóre czynniki, które sprawiają, że wieś staje się miejscem atrakcyjnym do zamieszkania bez względu na status społeczny.

Natomiast w wielu dzielnicach miejskich, w byłych budynkach, np. po jednostkach wojskowych, tworzone są lokale socjalne, skupiające nierzadko rodziny patologiczne, które wcześniej mieszkały na obszarach wiejskich na

terenie danej gminy, tym samym podnosząc wskaźnik występującej przemocy domowej w aglomeracji miejskiej.

Badanie wykazało, że do przemocy w rodzinie dochodzi prawie dwa razy częściej w mieście (99 respondentów, co stanowi 28,8%) niż na wsi (51 respondentów, czyli 14,8%). Ponad połowa badanych (182 osoby, co stanowi 52,9%) nie potrafiła jednoznacznie wskazać obszaru bardziej przemocowego. Wynioskować można, że osoby te, na podstawie swojego doświadczenia, dostrzegają pewną równowagę występowania przemocy pomiędzy miastem a wsią. Odpowiedź „nie wiem” (podyktowaną być może brakiem dotychczas podejmowanych interwencji związanych z przemocą w rodzinie) zaznaczyło jedynie 12 osób, a więc 3,5%.

Jaki rodzaj patologii przejawia się najczęściej w rodzinach dotkniętych przemocą?

Tabela 14. Rodzaje patologii występujące w rodzinach dotkniętych przemocą

	Liczba	Procent
Alkoholizm	314	91,3
Narkomania	3	0,9
Przestępczość	21	6,1
Prostytucja	5	1,5
Inny (jaki?)	1	0,3
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Stałym i dominującym czynnikiem odpowiedzialnym za występowanie przemocy w rodzinie jest alkohol. Pomimo wielu zachodzących zmian, ograniczeń oraz działań mających na celu zapobieganie i minimalizację zachowań związanych z nadużywaniem alkoholu, czynnik ten konsekwentnie pozostaje na wysokim poziomie. Uczestnicy badania aż w 91,3% wskazują alkohol jako czynnik kluczowy dla występowania przemocy domowej. Jako drugi ważny czynnik respondenci wskazywali przestępczość – odpowiedź tę zaznaczyło 21 osób, czyli 6,1% ankietowanych. Wskaźnik przestępczości znajduje się na wysokim poziomie, a przez swoją szkodliwość społeczną, m.in.: przestępstwa z nienawiści lub popełniane przeciwko mieniu czy życiu i zdrowiu, należy uznać za niebezpieczne. Pozostałe kilka procent respondentów jako rodzaj patologii występujący w rodzinach przemocowych wskazało prostytutkę oraz inne.

Czy konsekwencją wychowania się w patologicznej rodzinie jest wybór drogi przestępczej?

Tabela 15. Rodzina patologiczna a wybór drogi przestępczej

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	39	11,3	53,5
Raczej tak	145	42,2	
Ani tak, ani nie	122	35,5	35,5
Raczej nie	29	8,4	11,0
Zdecydowanie nie	9	2,6	
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Znaczna większość badanych osób w swojej służbie miała bądź nadal ma styczność z osobami dopuszczającymi się aktów demoralizacji i czynów zabronionych. Funkcjonariusze policji każdego dnia, m.in. z powodu interwencji domowych i ich powtarzalności (interwencje mają miejsce zazwyczaj pod tymi samymi adresami), poznają lokalną społeczność, budują relacje interpersonalne oraz mają coraz większe rozpoznanie dotyczące tych rodzin, a także środowisk, w których pracują.

W toku kolejnych lat pełnionej służby łatwo można zaobserwować i trafnie określić kierunek, w jakim podążają osoby wychowywane w patologicznych rodzinach. Widoczne jest to, czy powielają błędy swoich rodziców, np. nadużywają alkoholu, wykazują przejawy demoralizacji, zaczynają dokonywać drobnych kradzieży itp. Schematy myślowe, sposoby tłumaczenia swoich negatywnych zachowań, z których korzystają takie osoby, zmierzają jedynie do przerzucania winy na innych, jednocześnie przedstawiając siebie w najlepszym świetle. Osoby te są świetnymi aktorami oraz skutecznie stosują metody manipulacji. Nie odczuwają potrzeby zrozumienia własnych błędów. Jednostki, które już w młodym wieku przejawiają postawy aspołeczne, są na prostej drodze do wykołajenia przestępczego.

Wydaje się, że wybór odpowiedzi „zdecydowanie tak” byłby zbyt surowy, jednak tę formę odpowiedzi wybrało 11,3% badanych. Odpowiedź „raczej tak” uzyskała najwyższy wskaźnik, bo aż 42,2%. Skumulowany procent odpowiedzi „raczej tak” i „zdecydowanie tak” wyniósł ponad połowę (53,5%). Mniej, bo 35,5% ankietowanych, zaznaczyło odpowiedź „ani tak, ani nie”. Kilkuprocentowa część respondentów uznała, że brak odpowiedniej socjalizacji w domu rodzinnym nie musi skutkować wyborem drogi przestępczej i funkcjonowaniem na przekór przyjętym zasadom prawnym i społecznym.

Skumulowany procent odpowiedzi „raczej nie” oraz „zdecydowanie nie” wyniósł 11%.

Jaki rodzaj przemocy jest najczęściej stosowany przez sprawcę?

Tabela 16. Najczęściej występujące rodzaje przemocy domowej

	Liczba	Procent
Przemoc fizyczna	147	42,7
Przemoc psychiczna	176	51,2
Przemoc seksualna	4	1,2
Przemoc ekonomiczna	5	1,5
Zaniedbywanie	12	3,5
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Wśród występujących form przemocy domowej przemoc fizyczna jest jedną z dwóch najbardziej widocznych. Sprawca stara się unikać bicia ofiary w miejsca na jej ciele, które nie będą zasłonięte odzieżą. Sposób zadawania przemocy fizycznej może być uzależniony również od pory roku. Sprawca często zdaje sobie sprawę, że w sezonie wiosenno-letnim jego akty agresji uwidocznione będą na ciele ofiary znacznie bardziej niż w sezonie jesienno-zimowym. Dlatego też najczęstszym miejscem zasinień i ran są okolice pleców, klatki piersiowej, pośladków, ud. Rzadziej jest to twarz, szyja czy dłoń. Miejsce na ciele, w które uderza sprawca, zależne jest przede wszystkim od jego poziomu samokontroli w danym momencie, stanu emocjonalnego, jaki towarzyszy mu w danej chwili, oraz m.in. stanu upojenia alkoholowego, w jakim się znajduje. Badanie wykazało, że przemoc fizyczna stanowi aż 42,7% przemocy domowej.

Kolejną najczęściej występującą formą przemocy jest przemoc psychiczna. Ofiara może uczestniczyć w niej w sposób pośredni jako świadek (obserwator) lub być bezpośrednim celem sprawcy (wyzywanie, poniżanie czy zastraszanie). Komunikaty do ofiary są pełne sprzeczności i mogą być odbierane w zupełnie w inny sposób przez każdą z ofiar. Związane jest to z życiowym doświadczeniem osób, których dotyczy przemoc. Różne jednostki mają inny próg bólu, lęku, strachu, niepewności. Różne ofiary mają odmienny poziom wytrzymałości, poza którym miłość przeradza się w nienawiść.

Przemoc psychiczna zazwyczaj idzie w parze z przemocą fizyczną. Skumulowany procent jednej i drugiej w badaniu stanowi 93,9% głosów respondentów.

Przemoc seksualna jest najtrudniejsza do ujawnienia. Jej ofiarami są przede wszystkim dzieci z niepełnosprawnością intelektualną lub fizyczną. Zazwyczaj są to przypadki, w których mężczyzna żyjący w konkubinacie, przez nadużycie stosunku zależności, doprowadza dzieci (z innego związku) swojej partnerki do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej. Wskaźnik występowania tej przemocy wyniósł 1,2% – taką odpowiedź zaznaczyło 4 ankietowanych.

Podobny wskaźnik (1,5%) dotyczy przemocy ekonomicznej. Przemoc ta skierowana jest przede wszystkim wobec osoby dorosłej i ma na celu uzyskanie kontroli nad nią.

Przemoc związana z chronicznym niezaspokajaniem potrzeb dziecka, czyli zaniedbaniem, to wynik 3,5% głosów respondentów.

Czy dzieci, które były lub są ofiarami przemocy domowej, swoją agresję przelewają na swoich rówieśnikach?

Tabela 17. Przemoc domowa a uzewnętrznianie agresji na rówieśnikach

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	52	15,1	65,7
Raczej tak	174	50,6	
Ani tak, ani nie	83	24,1	24,1
Raczej nie	30	8,7	10,2
Zdecydowanie nie	5	1,5	
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Badanie wyraźnie wskazuje, że bite dzieci – biją. Odpowiedzi „zdecydowanie tak” na poziomie 15,1% (52 respondentów) oraz „raczej tak” na poziomie 50,6% (174 respondentów) dają wyraźne wsparcie dla powyższej hipotezy. Łącznie wynik, prawie 66%, wskazuje, że przemoc stosowana wobec dzieci jest z kolei przejawiana przez nie same.

Warto zwrócić uwagę na wysoki wskaźnik odpowiedzi „ani tak, ani nie”. Tak wskazało 83 ankietowanych, co daje 24,1%. Wynik prowadzi do wniosku, że respondenci w swojej służbie mogli spotkać się z wieloma przypadkami dziecięcej agresji i każdy z nich ma na tym polu różne doświadczenia. Osobom badanym było jednak bliżej do odpowiedzi „raczej” niż „zdecydowanie”.

Odpowiedź „raczej nie” uzyskała 8,7% głosów. Sam wynik, mimo że jest stosunkowo niski, pokazuje, że istnieją czynniki pozwalające kontrolować

własny gniew i agresję oraz wyzbyć się negatywnych emocji bez krzywdzenia osób trzecich.

Odpowiedź „zdecydowanie nie” zaznaczyło 5 respondentów, co stanowi 1,5% wszystkich ankietowanych.

Czy dzieci, które wychowują się w rodzinach, gdzie występuje przemoc (także w stosunku do nich), mają szanse prawidłowo funkcjonować w społeczeństwie?

Tabela 18. Przemoc domowa a prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	48	14,0	65,4
Raczej tak	177	51,4	
Raczej nie	80	23,3	27,0
Zdecydowanie nie	13	3,7	
Nie wiem	26	7,6	7,6
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Szansa na prawidłowe funkcjonowanie dziecka w społeczeństwie, zarówno w chwili, kiedy nadal doświadcza przemocy domowej, jak i w jego dalszym życiu, uzależniona jest od wielu czynników, np. czasu trwania doświadczanej przemocy i jej skutków, pomocy osób trzecich, osobowości i charakteru ofiary.

Z przeprowadzonego badania wynika, że istnieją duże szanse, by jednostka doświadczająca przemocy prawidłowo funkcjonowała w społeczeństwie, o czym świadczyć może wysoki, ponad 65%, wskaźnik odpowiedzi „zdecydowanie tak” (14%) i „raczej tak” (51,4%), na co składa się 48 i 177 głosów respondentów.

Odrębne zdanie co do szans na prawidłowe funkcjonowanie osób dotkniętych przemocą w rodzinie ma jednak duża część ankietowanych. Odpowiedź „raczej nie” wybrało 80 osób, co stanowi 23,3%, natomiast „zdecydowanie nie” to wybór 13 ankietowanych, czyli 3,7%. Odpowiedź „zdecydowanie nie” prawdopodobnie skupiała się na osobach, które całkowicie zostały pochłonięte przez środowisko społeczne, zatraciły się w nałogu, odrzuciły świat zewnętrzny. Nigdy nie poznały prawdziwych wartości, nie miały wsparcia i wzorca, który mógłby je ukierunkować. Nie szukały pomocy, nie potrafiły o nią prosić bądź ją odrzucały.

Respondentów, którzy nie mieli zdania i zaznaczyli odpowiedź „nie wiem”, było 26, co stanowi 7,6% badanych.

Co może sprawić, że osoby, które wychowane były w rodzinach patologicznych, będą dążyć do pozytywnej wzajemnej interakcji w życiu społecznym?

Tabela 19. Czynniki odpowiedzialne za pozytywny rozwój osób z rodzin patologicznych

	Liczba	Procent
Wsparcie osób trzecich	41	11,9
Pomoc instytucji państwowych	11	3,2
Zmiana sytuacji życiowej	58	16,9
Profilaktyka	33	9,6
Inne	7	2,0
Brak odpowiedzi	194	56,4
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Powyższe pytanie miało charakter otwarty. Udzielając odpowiedzi pozytywnej, tj. „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”, respondent był proszony o rozwinięcie swojej odpowiedzi. Poza 56,4% wszystkich respondentów, którzy przeszli do kolejnego pytania lub nie mieli zdania w tej sprawie, pozostała część ankietowanych podała przykłady, które zostały podporządkowane znajdującym się w powyższej tabeli czynnikom.

Respondenci zauważają, że osoby wychowane w rodzinach patologicznych dążyć mogą do pozytywnej interakcji w życiu społecznym na skutek chęci zmiany swojej życiowej sytuacji. Przykłady, które były podawane, to m.in.: zerwanie z przeszłością, zmiana środowiska, zmiana warunków życia, lepsze życie dla swoich dzieci, poprawa jakości życia, abstynencja. Odpowiedź „zmiana sytuacji życiowej” uzyskała wynik 16,9%, co przekłada się na 58 głosów ankietowanych.

Kolejnym istotnym czynnikiem wskazanym przez osoby badane jest „wsparcie osób trzecich”. Uzyskany wynik to 11,9% respondentów, a więc 41 osób. Przykłady to m.in.: przyjaciel, wzorzec wychowawczy, towarzystwo, wsparcie rodziny, odpowiedni partner.

Nieco mniejszy procent głosów ankietowanych (9,6%) upatruje szans prawidłowego rozwoju społecznego dla osób wychowanych w rodzinach patologicznych w należytej profilaktyce. Jako przykłady wskazują: utrwalanie prawidłowych wzorców zachowań, programy korekcyjne, edukacja, pomoc pedagogiczna i psychologiczna, terapie i spotkania integracyjne.

Tylko 3,2% wszystkich osób badanych, czyli 11 respondentów, wskazało „pomoc instytucji państwowych”, które w swoich zadaniach są zobligowane

i powołane do pomocy ludziom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej i zmagającym się z problemem przemocy domowej.

Zaledwie 2% wszystkich badanych za pozytywne czynniki pozwalające w przyszłości w sposób prawidłowy funkcjonować w społeczeństwie osobom z rodzin patologicznych dotkniętych przemocą, wymieniają m.in.: wiarę w Boga, sport oraz pracę.

Czy dzieci, które dorastały w patologicznej rodzinie, mają szansę w przyszłości zostać dobrymi rodzicami? (proszę zaznaczyć jedną odpowiedź)

Tabela 20. Dorastanie w rodzinie patologicznej a rodzicielstwo

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	61	17,7	65,1
Raczej tak	163	47,4	
Raczej nie	75	21,8	24,4
Zdecydowanie nie	9	2,6	
Nie wiem	36	10,5	10,5
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Można zauważyć, że odpowiedzi respondentów praktycznie pokrywają się z odpowiedziami na zadane wcześniej w kwestionariuszu pytanie dotyczące wychowywania się w rodzinie, gdzie występuje przemoc, i szanse na prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie. Zastosowane zostało pytanie kontrolne. Wydaje się, że chęć prawidłowego funkcjonowania i przestrzegania zasad prawno-społecznych w życiu jednostki będzie miało pozytywny wydźwięk w jej prawidłowym funkcjonowaniu już w roli rodzica. Odpowiedzi „zdecydowanie tak” (17,7%) oraz „raczej tak” (47,4%) ponownie oscylują na łącznym poziomie sięgającym ponad 65%, co świadczyć może o pragnieniu stworzenia prawdziwej rodziny, w której odpowiednie warunki bytowe, miłość i akceptacja stanowiąc będą fundament istnienia.

Jednak mimo to zachodzi duże ryzyko, że jednostka, która doznała krzywdy w domu rodzinnym, nie będzie potrafiła odnaleźć się w roli rodzica i będzie powielala negatywne zachowania własnych rodziców. Badania wykazały takie ryzyko na poziomie 24,4%: odpowiedź „raczej nie” zaznaczyło 21,8% respondentów, a 2,6% respondentów – odpowiedź „zdecydowanie nie”. Nie miało zdania 36 ankietowanych, co przedkłada się na 10,5%.

Jakie okoliczności mogą sprawić, że osoby te zostaną dobrymi rodzicami i stworzą rodzinę?

Tabela 21. Rodzicielstwo – czynniki wspomagające

	Liczba	Procent
Odpowiedni partner życiowy, wsparcie bliskich	45	13,1
Zmiana środowiska	24	7,0
Niepowielanie błędów rodziców	26	7,5
Edukacja i praca	18	5,2
Realizacja własnego potencjału	24	7,0
Inne	6	1,8
Brak odpowiedzi	201	58,4
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

W tym przypadku ankietowani, którzy w pytaniu dotyczącym dorastania osób w patologicznej rodzinie i szansy na ich właściwe postawy rodzicielskie udzieliły odpowiedzi „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”, proszone były o rozwinięcie swojej odpowiedzi, podając przykład. Powyższa tabela powstała na podstawie pozytywnych odpowiedzi 41,6% badanych. Odpowiedzi te zostały pogrupowane i przyporządkowane czynnikom przedstawionym w tabeli 21.

Wśród uzyskanych odpowiedzi 13,1% badanych uważa, że okoliczności, które decydować mogą o stworzeniu rodziny i prawidłowym jej funkcjonowaniu wśród osób wywodzących się z rodzin patologicznych, to znalezienie odpowiedniego partnera życiowego. Wsparcie drugiej osoby, doznanie miłości i poczucie akceptacji może, zdaniem 45 respondentów, przyczynić się do kształtowania się pozytywnych postaw w roli matki lub ojca w rodzinie, którą stworzą.

Pragnienie poprawy jakości życia swojego oraz swojej rodziny poprzez niepowielanie błędów i postaw własnych rodziców stosujących przemoc to odpowiedź 7,5% osób biorących udział w badaniu.

Odpowiedzi „zmiana środowiska” oraz „realizacja własnego potencjału” wskazało po 7% respondentów. Respondenci biorący udział w badaniu w pierwszym przypadku wskazywali za przykłady: chęć odcięcia się od patologii, zmiana otoczenia, potrzeba przebywania w prawidłowo funkcjonującej grupie społecznej. W drugim przypadku to m.in.: chęć osiągnięcia zamierzonych celów, realizacja pragnień, nowa strategia życiowa, własne ambicje i aspiracje.

Kolejnych okoliczności stanowiących o możliwości prawidłowego funkcjonowania osób dotkniętych przemocą domową w roli rodzica respondenci upatrują w obowiązku podjęcia przez nich pracy i potrzebie ciągłej edukacji. Tej odpowiedzi udzieliło 5,2% badanych. Pozostałe podane odpowiedzi (1,8%) to m.in. modlitwa czy narodziny dziecka.

Dlaczego ofiary przemocy tak rzadko zgłaszają ten fakt policji?

Tabela 22. Czynniki hamujące zgłaszanie zjawiska przemocy w rodzinie przez ofiary

Zestawienie procentowe (%)	Odpowiedź na 1. miejscu	Odpowiedź na 2. miejscu	Odpowiedź na 3. miejscu	Odpowiedź na 4. miejscu	Odpowiedź na 5. miejscu	Odpowiedź na 6. miejscu
Wstyd	31,1	17,4	14,0	15,1	9,3	13,1
Względy emocjonalne	20,3	19,5	19,2	15,1	14,8	11,0
Względy finansowe	13,1	16,0	19,2	19,8	14,0	18,0
Wzmógłony odwet	12,5	12,2	18,3	16,9	21,8	18,3
Zastraszanie	11,6	16,6	15,7	20,1	22,7	13,4
Obietnice poprawy	11,3	18,3	13,7	13,1	17,4	26,2

Źródło: opracowanie własne.

Kiedy w rodzinie zaczyna dochodzić do aktów przemocy domowej, ofiara już nie tylko spotyka się z szykanowaniem i upokorzeniem ze strony sprawcy, ale odczuwa także niepokój czy zażenowanie i wstyd, związane z postrzeganiem jej sytuacji przez osoby trzecie. Może to być rodzina, bliscy znajomi czy sąsiedzi. Sprawa jeszcze bardziej komplikuje się, kiedy w środowisku zewnętrznym dana rodzina uchodziła za przykład, model, wzór. Rodzina cieszyła się sympatią i ufnością lub zupełnie ignorowała mieszkające w sąsiedztwie osoby ze względu na swój wysoki status społeczny. W rodzinach o niskim statusie społecznym zaś zauważyć można wahania pewnych czynników, odpowiadających np. za finanse rodziny, kiedy sprawca jest jedynym żywicielem rodziny i poziom życia – wskaźnik codziennej egzystencji – uzależniony jest jedynie od niego. W tym przypadku ciągle przepraszenie po kolejnych awanturach czy liczne obietnice zmiany swojego trybu życia – związane m.in. z odstawieniem alkoholu – są na porządku dziennym.

Tabela 22. pokazuje procentowe zestawienie odpowiedzi respondentów, którzy musieli uszeregować (w skali od 1 do 6, gdzie 1 to czynnik najistotniejszy) wskazane czynniki, tj. powody powstrzymujące ofiary przed poinformowaniem odpowiednich instytucji o występującej w rodzinie przemocy. Prawie

jedna trzecia wszystkich respondentów (31,1%) uważa, że poczucie wstydu jest najistotniejszym czynnikiem hamującym przed zaalarmowaniem odpowiednich służb.

Kolejny wyróżniający się czynnik to względy emocjonalne – taką odpowiedź na pierwszym miejscu wskazało 20,3% wszystkich badanych. Wydaje się, że niezależnie od wysokości majątku rodziny i zajmowanego statusu społecznego względy emocjonalne związane ze sprawcą towarzyszą każdej rodzinie. Ten czynnik jest jednym z głównych motywatorów do podejmowania prób pomocy sprawcy w walce np. z jego nałogiem czy do wybaczenia mu jego negatywnych postaw i zachowań. Jest to jednak czynnik zgubny ze względu na nieprzerwaną wiarę w spełnienie obietnicy poprawy.

Aż 13,1% osób badanych uznało, że najważniejszym czynnikiem są względy finansowe. W większości domów zmagających się ze zjawiskiem przemocy domowej ofiary są zupełnie uzależnione finansowo od swojego sprawcy i zostają zmuszone do tolerowania jego negatywnych zachowań.

Kolejne czynniki, które pozostała część respondentów wskazała na miejscu pierwszym, to wzmógłony odwet ze strony sprawcy (12,5%), zastraszanie (11,6%) oraz obietnice poprawy sprawcy (11,3%). Zauważyć można niewielką różnicę głosów pomiędzy tymi odpowiedziami. Daje to obraz zależności zachodzących pomiędzy wskazanymi okolicznościami oraz ich wzajemne przenikanie się. Wynik badań może wskazywać także na różnice w reakcji różnych klas i środowisk społecznych na przemoc, a także przedstawia okoliczności, które utwierdzają sprawcę w przekonaniu o tym, że ma rację. Ponadto przedstawione w tabeli czynniki budują w sprawcy pewność siebie i dają przyzwolenie na powielanie negatywnych zachowań bez konieczności ich usprawiedliwienia.

Czy społeczeństwo, jeśli o tym wie, zgłasza policji fakt występowania przemocy domowej u sąsiadów?

Tabela 23. Zgłaszanie zjawiska przemocy domowej przez osoby trzecie

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	14	4,1	31,4
Raczej tak	94	27,3	
Raczej nie	193	56,1	65,4
Zdecydowanie nie	32	9,3	
Nie wiem	11	3,2	3,2
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Z przeprowadzonego badania wynika, że obojętność społeczna wobec osób zmagających się z problemem przemocy domowej wciąż oscyluje na wysokim poziomie. Niepokojący jest fakt, że pomimo powstawania na przełomie lat kolejnych instytucji powoływanych do zwalczania zjawiska przemocy w rodzinie, większość osób, będących świadkami przemocy, nie reaguje i nie powiadamia również służb. Mamy do czynienia z paradoksem: społeczeństwo wydaje się być coraz bardziej empatyczne i świadome w kwestii przemocy w rodzinie, jednak w przypadku, kiedy ktoś jest jej świadkiem, większość pozostaje obojętna. Badanie wykazało wysoki współczynnik pasywności społeczeństwa, bo sięgający powyżej 65%. Odpowiedź „raczej nie” wskazało 56,1% respondentów, natomiast „zdecydowanie nie” – 9,3% z nich, co przekłada się kolejno na 193 i 32 głosy.

Pocieszające może być to, że ponad 30% odpowiedzi świadczy o tym, że społeczeństwo nie jest obojętne na zjawisko przemocy domowej i stosownie reaguje na krzywdę innych. Odpowiedź „zdecydowanie tak” wybrało 14 ankietowanych, co daje 4,1%, natomiast „raczej tak” to wybór 94 ankietowanych, co stanowi 27,3%. Zdania nie miało 3,2% respondentów.

Kto najczęściej powiadamia policję, mając wiedzę o występowaniu przemocy w rodzinie?

Tabela 24. Alarmowanie policji o występowaniu przemocy w rodzinie

	Liczba	Procent
Sama ofiara	192	55,8
Sąsiedzi	64	18,6
Krewni	56	16,3
Przyjaciele	24	7,0
Inni (kto?): instytucje państwowe	1	0,3
Inni (kto?): nauczyciele	1	0,3
Inni (kto?): OPS/MOPS	6	1,7
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Osoby zmagające się z przemocą w rodzinie zazwyczaj pozostają same ze swoimi problemami. Nie chcą angażować w to osób trzecich, czasem wstydzą się własnej sytuacji lub po prostu boją się wzmożonego odwetu ze strony oprawcy. W momencie, kiedy sytuacja przemocowa przybiera na sile, a zachowania agresora stają się coraz mniej kontrolowane, ofiary zaczynają obawiać

się o życie i zdrowie swoje oraz swoich dzieci. Decydują się zaalarmować odpowiednie instytucje lub starają się wyszukać osobę, którą będą mogli obdarzyć zaufaniem, która je wysłucha.

Respondenci zauważają, że ponad połowa zgłoszeń o przemoc w rodzinie pochodzi od samej ofiary. Odpowiedź „sama ofiara” wybrały 192 osoby badane – to aż 55,8%. Wynik 18,6% oraz 16,3% uzyskały kolejno odpowiedzi „sąsiedzi” i „krewni”. „Przyjaciele” zajęli dalsze miejsce, z wynikiem 7% głosów ankietowanych. Kolejno 0,3% głosów odpowiedzi dla nauczycieli i instytucji państwowych oraz 1,7% głosów dla OPS/MOPS (instytucje państwowe), co w sumie dało zaledwie 2,3%.

Czy osoby wychowujące się w rodzinach patologicznych częściej dopuszczają się czynów zabronionych?

Tabela 25. Rodziny patologiczne a czyny zabronione

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	66	19,2	75,6
Raczej tak	194	56,4	
Ani tak, ani nie	66	19,2	19,2
Raczej nie	14	4,1	5,3
Zdecydowanie nie	4	1,2	
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Badanie wykazało, że osoby, które w życiu codziennym otoczone są aktami przemocy, nienawiści oraz wychowują się w środowiskach ludzi zmagających się z problemami alkoholowymi czy nacechowanymi skłonnościami przestępczymi, są w największym stopniu narażone na powielanie negatywnych zachowań. Konsekwencją są postawy nonkonformistyczne i wybór ścieżki przestępczej. Badani potwierdzają, że za czyny karalne odpowiadają w znacznej mierze osoby wywodzące się z rodzin patologicznych. Zaznaczyli oni kolejno odpowiedź „zdecydowanie tak” (19,2%) oraz „raczej tak” (56,4%), co w sumie dało ponad 75% wynik.

Jeżeli chodzi o wskazania na brak zależności dokonywania czynów zabronionych od wychowywania się w rodzinie patologicznej, to jest ich stosunkowo niewiele i wynoszą odpowiednio: 4,1% dla odpowiedzi „raczej nie” oraz 1,2% dla odpowiedzi „zdecydowanie nie”, co przekłada się kolejno na głosy 14 i 4 ankietowanych.

Mieszane odczucia miało natomiast 19,2% ankietowanych, którzy zaznaczyli odpowiedź „ani tak, ani nie”. Można wywnioskować, że badani przez wzgląd na swoje doświadczenie zawodowe dotyczące zjawiska przemocy domowej spotkali się również z osobami, którym brak należytej socjalizacji nie przesłonił pozytywnej wartości.

Jakich czynów zabronionych dopuszczają się najczęściej młodociani sprawcy wywodzący się z rodzin patologicznych?

Tabela 26. Czyny zabronione młodocianych sprawców z rodzin patologicznych

Zestawienie procentowe (%)	Odpowiedź na 1. miejscu	Odpowiedź na 2. miejscu	Odpowiedź na 3. miejscu	Odpowiedź na 4. miejscu	Odpowiedź na 5. miejscu	Odpowiedź na 6. miejscu
Kradzież	49,7	14,2	13,4	14,0	5,5	3,2
Kradzież z włamaniem	8,1	23,3	14,2	12,5	23,8	18,0
Oszustwo	2,3	7,6	8,4	14,0	22,7	45,1
Zniszczenie mienia	15,1	18,9	18,6	19,5	20,3	7,6
Bójka lub pobicie	16,3	18,3	23,3	23,0	11,3	7,8
Posiadanie środków odurzających	8,4	17,7	22,1	17,2	16,3	18,3

Źródło: opracowanie własne.

Wprawdzie policyjne statystyki weryfikują liczbę danych przestępstw dokonanych przez sprawców, którzy, jak określił ustawodawca w Kodeksie karnym, w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończyli 21 lat i w czasie orzekania przed sądem pierwszej instancji – 24 lat, jednakże dotyczą one zdarzeń, które zostały ujawnione i zgłoszone. Badanie miało na celu wskazanie najczęściej występujących przestępstw dokonywanych przez młodocianych sprawców z perspektywy funkcjonariuszy policji, którzy na co dzień w swojej służbie zmagają się z problemem przestępczości. W tabeli zostały ujęte zarówno przestępstwa przeciwko mieniu oraz życiu i zdrowiu, jak również zawarte w Ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii.

Najliczniejsza część respondentów, bo aż 49,7%, wskazała odpowiedź „kradzież”. Kradzież dokonywana przez ludzi młodych wychowujących się w rodzinach patologicznych jest zjawiskiem bardzo powszechnym. Z początku są to drobne kradzieże na tzw. „własny użytek”, np. artykuły spożywcze czy papierosy, lub na tzw. „handel”, np. alkohol, kosmetyki, odzież. Z czasem

potrzeby rosną, a wraz z nimi wartość kradzionych towarów. Osoby te dopuszczają się już nie tylko wykroczeń, ale i przestępstw.

Ataki agresji oraz przejawy złości powodują w młodym człowieku łatwość manipulacji nim i wymuszanie określonych postaw przez inne osoby. 16,3% wszystkich osób badanych uważa, że najczęściej osoby młodociane ze środowisk patologicznych wdają się w bójkę lub pobicie. Dopuszczanie się takich przestępstw może być przejawem pragnienia rozładowania złych emocji, odreagowania nerwowej sytuacji doznawanej w domu czy udowodnienia równieśnikom braku słabości, zdobycia ich szacunku. Potwierdza to przekonanie, że bity – bije.

Odpowiedzi 15,1% respondentów w pierwszej kolejności wskazują na zniszczenie mienia. Można zauważyć, że podobnie jak kradzież, zniszczenie mienia jest jednym z powtarzających się zachowań wśród młodych ludzi wychodzących się z rodzin patologicznych. W tym przypadku akty agresji ukierunkowane są na niszczenie cudzej własności, uszkodzenie jej lub uczynienie niezdatną do użytku. Wśród najczęściej pojawiających się zachowań związanych ze zniszczeniem mienia można wyróżnić: niszczenie obiektów użyteczności publicznej, akty wandalizmu na placach zabaw, wybijanie szyb na klatkach schodowych czy malunki i napisy na elewacjach budynków.

8,4% badanych na pierwszym miejscu zaznaczyło odpowiedź „posiadanie środków odurzających lub substancji psychotropowych”. Skala tego zjawiska stale się rozwija i narastający problem odurzania się młodych ludzi może stać się fundamentalnym problemem. Jest to o tyle poważne zagadnienie, że coraz większa liczba młodych osób decyduje się na zażywanie substancji psychotropowych w postaci tzw. „dopalaczy” – o silnym działaniu psychoaktywnym oraz psychostymulującym. Składniki zawarte w narkotykach syntetycznych są nieprzebadane, a ich pochodzenie jest niewiadome.

Podobny wynik osiągnęła odpowiedź „kradzież z włamaniem”. Wybrało ją 8,1% wszystkich respondentów. Wynik dla tej odpowiedzi (wybranej jako pierwsza) jest stosunkowo niski. Może wynikać to z faktu, że kradzież z włamaniem jest przestępstwem dokonywanym zazwyczaj przez osoby, które wcześniej już dopuściły się innych przestępstw, za które ustawodawca przewidział niższe sankcje karne niż w przypadku art. 279 k.k.: osoba podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

„Oszustwo” jako najistotniejszą odpowiedź wybrało zaledwie 2,3% wszystkich osób badanych. Formy i sposoby dokonywanych oszustw z biegiem czasu ulegają zmianie. Obecnie zaobserwować można cykliczny wzrost oszustw internetowych. Przystępstwa te dokonywane są najczęściej na portalach aukcyjnych i serwisach handlowych, w których kupujący decyduje się na przedpłatę za zamówiony towar. Do stale rosnącej liczby oszustw, w których wartość poniesionych strat sięga nawet kilkuset tysięcy złotych, można

zaliczyć oszustwa tzw. metodą „na wnuczka”. Metody te stosowane są jednak głównie przez grupy przestępcze, a ich forma stale się zmienia. Młode osoby biorące udział w tym procederze pełnią funkcję tzw. „odbieraków”. Nie mają wiedzy na temat swoich „pracodawców”, nigdy nie widziały ich, nie wiedzą, skąd pochodzą, nie znają ich danych osobowych. Wręczane są im telefony, przez które podawane są komunikaty i wskazówki co do kolejnych działań. Za odebranie pieniędzy i przekazanie ich w określone miejsce otrzymują wynagrodzenie rzędu 1000-2000 złotych.

Czy brak wzorca rodzicielskiego w rodzinach dotkniętych przemocą może być przyczyną wyboru drogi przestępczej?

Tabela 27. Brak wzorca rodzicielskiego a wybór drogi przestępczej

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	94	27,3	84,9
Raczej tak	198	57,6	
Raczej nie	29	8,4	10,7
Zdecydowanie nie	8	2,3	
Nie wiem	15	4,4	4,4
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Wzorzec rodzicielski jest w procesie socjalizacji dziecka czynnikiem nieocenionym. Odpowiada za ukierunkowanie jednostki i stanowi fundament jej prawidłowego rozwoju społecznego. W przeprowadzonym badaniu 57,6% ankietowanych, wskazując odpowiedź „raczej tak”, było zgodnych, że efektem braku wzorca rodzicielskiego i przemocy domowej jest zazwyczaj wybór drogi przestępczej. Odpowiedź „Zdecydowanie tak” wybrało 27,3% ankietowanych. Wynik ten pokazuje silną zależność dziecka od form zachowania rodziny, w której się wychowuje.

Niewielka część badanych, bo jedynie 2,3%, którzy wybrali odpowiedź „zdecydowanie nie”, uważa, że brak wzorca w rodzinie dotkniętej przemocą nie może stanowić o konsekwencjach wychowawczych skutkujących wyborem drogi przestępczej. Grupa ta należy do zdecydowanej mniejszości. Podobnego zdania są osoby badane, które zaznaczyły odpowiedź „raczej nie”. Ich wskaźnik procentowy przekracza niewiele ponad 8%. Natomiast 4,4% wszystkich ankietowanych nie opowiedziało się za żadną z powyższych odpowiedzi i zaznaczyło opcję „nie wiem”.

Czy osoby trudniące się działalnością przestępczą wywodzą się najczęściej z rodzin patologicznych?

Tabela 28. Działalność przestępcza a rodzina patologiczna

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	29	8,4	53,2
Raczej tak	154	44,8	
Ani tak, ani nie	128	37,2	37,2
Raczej nie	25	7,3	9,6
Zdecydowanie nie	8	2,3	
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

W powyższym pytaniu kontrolnym uzyskane przed respondentów odpowiedzi po raz kolejny wskazują na zależności pomiędzy wychowywaniem się w rodzinie patologicznej a zjawiskiem przestępczości. Doświadczenia zawodowe funkcjonariuszy biorących udział w badaniu, ich liczne wywiady środowiskowe oraz znajomość sprawców powielających swoje negatywne zachowania społeczne pokazują, że osoby, które dopuściły się czynów przestępczych lub uczyniły sobie z nich stałe źródło dochodu, wywodzą się w znacznej mierze z rodzin patologicznych. Ponad 53% wynik otrzymały w sumie odpowiedzi „zdecydowanie tak” (8,4%) oraz „raczej tak” (44,8%), co wyrażają kolejno głosy 29 i 154 respondentów.

„Ani tak, ani nie” wybrało 128 osób, co stanowi 37,2% wszystkich ankietowanych. Odpowiedź ta, świadczyć może o tym, że respondenci w swojej służbie spotkali się zarówno z osobami, które poprzez wychowywanie się w patologicznej rodzinie wybrały przestępczy sposób życia, jak i z tymi, którzy pochodzą z tzw. „dobrych domów” i z przyczyn osobistych lub bliżej nieuzasadnionych jednorazowo bądź regularnie dopuszczają się przestępstw.

Wskaźnik odpowiedzi wykluczający udział przestępczy osób wywodzących się z rodzin patologicznych wyniósł poniżej 10%: „raczej nie” (7,3%) oraz „zdecydowanie nie” (2,3%).

Wyniki badań po raz kolejny potwierdzają wystąpienie wysokiego ryzyka zachowań przestępczych wśród osób dorastających w rodzinach patologicznych, przy braku jakiegokolwiek wsparcia i pomocy ze strony osób trzecich lub instytucji państwowych.

Co skłania osoby nieletnie z rodzin patologicznych do popełniania czynów zabronionych?

Tabela 29. Czynniki skłaniające do czynów zabronionych nieletnich z rodzin patologicznych

Zestawienie procentowe (%)	Odpowiedź na 1. miejscu	Odpowiedź na 2. miejscu	Odpowiedź na 3. miejscu	Odpowiedź na 4. miejscu	Odpowiedź na 5. miejscu
Pragnienie szybkiego i łatwego zarobku	28,2	21,5	18,6	17,7	14,0
Wzbudzenie szacunku wśród rówieśników	23,5	22,4	23,0	18,6	12,5
Brak wzorca do naśladowania	23,3	28,8	22,7	12,8	12,5
Brak przyswojenia fundamentalnych wartości	13,1	15,1	23,0	27,0	21,8
Sposób na życie wobec braku pomocy ze strony najbliższych	11,9	12,2	12,8	23,8	39,2

Źródło: opracowanie własne.

Odpowiedź na pytanie o powody popełniania czynów zabronionych przez nieletnich, która uplasowała się na miejscu pierwszym, to „pragnienie szybkiego i łatwego zarobku”. Tę odpowiedź wskazało 28,2% badanych. W procesie wykolejenia przestępczego młode osoby w początkowych jego stadiach dopuszczają się drobnych wykroczeń, jak np. kradzieży sklepowych. Kiedy kradzież pozostaje niezauważona, a osoby te nie ponoszą z tego tytułu żadnej odpowiedzialności, proces wykolejenia nabiera rozpędu. Skradziony towar przeznaczony jest na użytek własny lub za niewielkie pieniądze sprzedawany. Chwila stresu towarzysząca samej kradzieży rekompensowana jest szybkim zyskiem.

Odpowiedź „wzbudzenie szacunku wśród rówieśników” na miejscu pierwszym wskazało 23,5% badanych, a nieco mniej, bo 23,3% wszystkich ankietowanych, wskazało „brak wzorca rodzicielskiego”. Obydwa przypadki są dość specyficzne i niezwykle istotne, ponieważ odrzucenie dziecka czy zepchnięcie go na dalszy plan w rodzinie, która zmaga się ze zjawiskiem przemocy domowej, zmusza je do poszukiwania akceptacji, przynależności czy docenienia w środowisku zewnętrznym, opartym zazwyczaj na przestępczych podwalinach. Osobom tym udaje się dostać to, o co zabiegały przez cały okres dojrzewania w domu rodzinnym – zrozumienie i szacunek.

„Brak przyswojenia fundamentalnych wartości” – tę formę odpowiedzi uznało za najważniejszą 13,1% osób badanych. Odpowiednia socjalizacja nie tylko wyraża się poprzez edukację i profilaktykę dziecka w życiu rodzinnym,

ale także poprzez wpajanie wartości, zachowań oraz przez postawy rodziców. Za słowami powinny iść czyny.

Ostatnią odpowiedź – „sposób na życie wobec braku pomocy ze strony najbliższych” – wskazało 11,9% respondentów. W tym przypadku należy postawić wyraźną granicę pomiędzy rodzinami ubogimi a tymi, w których występuje przemoc w postaci zaniedbywania. W rodzinach skrajnie ubogich rodzic koncentruje się na dobru dziecka, pragnie w granicach dostępnego mu budżetu domowego zapewnić podopiecznemu wyżywienie oraz ubiór. Pomimo skromnej odzieży, dziecko jest umyte, czyste, zadbane, ma odrobione lekcje. W rodzinach patologicznych zaś rodzic często wyraża obojętność na to, czy dziecko ma co jeść i jak pójdzie ubrane do szkoły. Często każdego dnia do godzin południowych odsypia libację alkoholową. Ponadto nie zwraca uwagi na konieczność zadbania np. o ciepłą odzież dla dziecka pomimo nadchodzącej pory jesienno-zimowej. Dziecko jest zdane samo na siebie.

Co jest najczęstszym powodem braku reakcji rodziców na popełnianie czynów zabronionych przez ich dzieci?

Tabela 30. Brak reakcji rodziców na czyny zabronione ich dzieci

	Liczba	Procent
Uzależnienie u rodziców	137	39,8
Ignorancja wychowawcza	117	34,0
Brak wzorców wychowawczych	67	19,5
Korzyści finansowe	17	4,9
Stan zdrowia rodziców	3	0,9
Inne (jakie?): identyczne zachowanie rodziców	1	0,3
Inne (jakie?): bezsilność	1	0,3
Inne (jakie?): brak czasu dla dzieci	1	0,3
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Jednostka żyjąca w społeczności każdego dnia podejmuje wiele decyzji. Czasem są to wybory proste, innym razem trudne i złożone. Podejmując decyzję, osoba jest świadoma przyjętych norm prawnych, społecznych czy kulturowych. Należy do społeczności, jest przez nią akceptowana, utożsamia się z nią. Ma świadomość konsekwencji swoich negatywnych czynów.

Podobnie sytuacja wygląda w domu rodzinnym, w którym dziecko zna przyjęte zasady. Wie, kiedy jest czas na zabawę, a kiedy na obowiązki szkol-

ne lub domowe. Zdaje sobie również sprawę z konsekwencji swojego złego zachowania i rozmowy dyscyplinującej z rodzicami. Odpowiednio ukształtowany proces socjalizacji uczy je szacunku, kultury i właściwego zachowania.

Kiedy dziecko wie, że dopuściło się niewłaściwego czynu i spodziewa się kary za swoje niestosowne zachowanie, a w zamian spotyka się z obojętnością ze strony rodzica, zaczyna w swoich poczynaniach czuć się bezkarne. Odczytuje to jako pewne przyzwolenie, które z czasem przeradza się w naturalne zachowanie.

Brak reakcji ze strony rodziców może być spowodowany wieloma czynnikami. W trakcie badania 137 respondentów, czyli 39,8%, wskazało, że głównym powodem jest uzależnienie rodziców. Nadużywanie przez nich alkoholu sprawia, że przestają się interesować własnymi dziećmi. 34%, tj. 117 wszystkich ankietowanych, uznało za poważny czynnik również ignorancję wychowawczą. Ignorancja ta objawia się m.in.: uzależnieniem rodziców, brakiem pomocy w trudach szkolnych dziecka, niekontrolowanym czasem przebywania dziecka poza domem czy brakiem jakiegokolwiek wiedzy o jego rówieśnikach, z którymi na co dzień przebywa. „Brak ukształtowanych wzorców wychowawczych” to wybór 67 respondentów, czyli 19,5%. Odpowiedź ta stanowi niemal jedną piątą wszystkich odpowiedzi. Pokazuje to, jak ważny jest wzorzec osobowy oraz jak ważną rolę odgrywa w wychowaniu dziecka. Sumując odpowiedzi: „uzależnienie rodziców”, „ignorancja wychowawcza” i „brak ukształtowanych wzorców wychowawczych”, uzyskujemy wynik na poziomie 93,3%. Pozostałe odpowiedzi to: „korzyści finansowe płynące z nielegalnego zarobku dzieci” – tak wskazało 17 respondentów, wskaźnik wyniósł 4,9%. Jedynie 3 respondentów, stanowiących zaledwie 0,9% ogółu, wskazało odpowiedź „stan zdrowia rodziców”. Przy odpowiedzi „inne” 3 ankietowanych wskazało: powielanie zachowań rodziców, bezsilność oraz brak czasu dla dzieci. Odpowiedzi te można jednak przypisać kategorii „ignorancja wychowawcza” oraz „brak ukształtowanych wzorców wychowawczych”.

Czy osoby dorastające w środowisku osób nacechowanych skłonnościami przestępczymi są bardziej podatne na łamanie prawa?

Tabela 31. Dorastanie w rodzinie patologicznej a skłonność do łamania prawa

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	113	32,8	88,7
Raczej tak	192	55,8	
Raczej nie	22	6,4	8,4
Zdecydowanie nie	7	2,0	

Tabela 31 cd.

	Liczba	Procent	
Nie wiem	10	2,9	2,9
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Kolejne odpowiedzi, dotyczące negatywnego wpływu wychowawczego na jednostki dorastające w środowisku osób ze skłonnościami przestępczymi, nie pozostawiają wątpliwości co do jego destrukcyjności. Potwierdzają to również niezliczone interwencje policji w miejscach powstawania osiedli z mieszkańcami socjalnymi. Miejsca te najczęściej skupiają lokale, w których mieszkają rodziny alkoholików, z przeszłością kryminalną, bezrobotne oraz borykające się z innymi licznymi dysfunkcjami społecznymi. Osoby wychowujące się w takim środowisku mają stały kontakt z panującą wokół nich patologią i agresją przejawiającą się zarówno w słowach, jak i w czynach. W wielu mieszkaniach stale trwają głośnie, dające się słyszeć na zewnątrz awantury czy libacje alkoholowe. Klatki schodowe są zniszczone, na ścianach znajdują się wypisane wulgaryzmy oraz obraźliwe treści skierowane wobec innych osób.

Respondenci prawie w 90% są zgodni w kwestii podatności na łamanie przepisów prawa przez osoby wychowujące się w środowisku ludzi o znamionach przestępczych. Odpowiedź „zdecydowanie tak” zaznaczyło 113 ankietowanych (32,8%), natomiast „raczej tak” zaznaczyło 192 ankietowanych (55,8%). Dopuszczanie się czynów karalnych przez jednostkę może wynikać m.in. z potrzeby zaimponowania rówieśnikom i ich akceptacji, ale i z groźby oraz przymusu ich popełnienia. Znacznie mniej głosów, bo 22, otrzymała odpowiedź „raczej nie” (6,4%). Za odpowiedzią „zdecydowanie nie” opowiedziało się zaledwie 7 respondentów i stanowią oni 2%, zaś „nie wiem” było wyborem 10 respondentów – ich udział to 2,9%.

Dlaczego osoby wywodzące się z rodzin patologicznych mają tak dużą styczność z przestępczością?

Tabela 32. Powody działań przestępczych osób z rodzin patologicznych

Zestawienie procentowe (%)	Odpowiedź na 1. miejscu	Odpowiedź na 2. miejscu	Odpowiedź na 3. miejscu	Odpowiedź na 4. miejscu	Odpowiedź na 5. miejscu	Odpowiedź na 6. miejscu
Brak wzorca rodzicielskiego	33,1	32,6	13,7	9,3	4,9	6,4
Brak wpojonych wartości życiowych	23,0	28,8	19,2	14,2	9,0	5,8

Tabela 32 cd.

Zestawienie procentowe (%)	Odpowiedź na 1. miejscu	Odpowiedź na 2. miejscu	Odpowiedź na 3. miejscu	Odpowiedź na 4. miejscu	Odpowiedź na 5. miejscu	Odpowiedź na 6. miejscu
Zaburzenia równowagi psychicznej	7,8	7,0	13,7	18,6	15,7	37,2
Naśladowanie zachowań swoich rodziców	18,0	13,1	29,1	16,6	12,5	10,8
Forma pomysłu na życie	5,8	8,7	10,2	25,6	28,2	21,5
Potrzeba szybkiego zarobku, np. na alkohol, narkotyki	12,2	9,9	14,2	15,7	29,7	18,3

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 32. przedstawiono sześć odpowiedzi. Zauważyć można, że trzy z nich wpisują się w proces socjalizacji, tj.: „brak wzorca rodzicielskiego” – taką odpowiedź na pierwszym miejscu wybrało 33,1% respondentów – a także „brak wpojonych życiowych wartości” (23%) oraz „naśladowanie zachowań swoich rodziców” (18%). Sumując wybrane odpowiedzi, uzyskujemy aż 74,1% głosów wszystkich osób badanych. Wynik ten pokazuje głęboką potrzebę istnienia w naszym życiu wzorca osobowego. Jak zostało wcześniej napisane, proces socjalizacji nie tylko kształtuje odpowiednie zachowania, ale też prowadzi do powielania postaw rodziców, co odpowiada za kształtowanie i pielęgnowanie przez dzieci wartości kulturowych i rodzinnych. Miejsce kolejne, z wynikiem 12,2% głosów, zajęła odpowiedź „potrzeba szybkiego zarobku”. Czynnikiem ten wynika raczej z pragnienia zaspokojenia własnych potrzeb, mających swoje źródło w pewnego rodzaju uzależnieniach, np. od używek, czy chęci dorównania swoim rówieśnikom pod względem posiadanych dóbr materialnych.

Dalej, na miejscu pierwszym, 7,8% ankietowanych jako przyczynę zachowań przestępczych umieściło odpowiedź „zaburzenia równowagi psychicznej”, zaś 5,8% uznało za najważniejszą odpowiedź „forma pomysłu na życie”. W pierwszym przypadku możemy mieć do czynienia ze sprawcą charakteryzującym się osobowością umiarkowanie agresywną lub agresywną. Osobowość taką wyróżnia skłonność do ataków oraz wysoki poziom ukrytej wrogości, uzewnętrzniający się poprzez zbyt długie tłumienie negatywnych emocji i uczuć. Drugi przypadek wynika raczej z następstwa wystąpienia wymienionych wcześniej czynników i objawia się formą tułaczki.

Czy prawdziwe jest stwierdzenie, że rodzic, niezależnie od swojego postępowania (pozytywnego bądź negatywnego), będzie autorytetem dla swojego dziecka (przynajmniej do pewnego wieku)?

Tabela 33. Rodzic jako autorytet

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	128	37,2	85,3
Raczej tak	165	48,0	
Raczej nie	30	8,7	11,5
Zdecydowanie nie	10	2,8	
Nie wiem	11	3,2	3,2
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Z chwilą, kiedy dziecko zaczyna się rozwijać, rodzic niemal automatycznie i bezwarunkowo staje się dla niego autorytetem. Dziecko przepełnione jest ufnością do swoich rodziców i jest od nich całkowicie zależne. Swoim zachowaniem, objawiającym się zarówno w czynie, jak i słowie, rodzic wywiera ogromny wpływ na kształtowanie się osobowości dziecka. Budowanie prawidłowego i wartościowego autorytetu jest procesem złożonym, wymagającym wysiłku, czasu i poświęcenia. Ma to związek z tworzeniem własnej tożsamości dziecka i jego rozwojem. Dziecko zaczyna się buntować, zbliża się do rodzica lub się od niego oddala. Autorytet więc stale ewoluuje, przez co może zmieniać swoją formę.

Ponad 85% respondentów wskazało, że dziecko (przynajmniej do pewnego wieku) będzie powielało zachowania swoich rodziców, traktowało je jako prawidłowe i uważało za właściwe. Za odpowiedź „zdecydowanie tak” opowiedziało się 128 osób badanych, ich wskaźnik wyniósł 37,2%. Odpowiedź „raczej tak” zaznaczyło 165 osób, co przekłada się na 48% wszystkich badanych.

Innego zdania jest grupa 40 osób, czyli niespełna 12% wszystkich badanych, którzy zaznaczyli odpowiedź „raczej nie” – 8,7%, tj. 30 osób, oraz „zdecydowanie nie” 2,8%, tj. 10 osób. Od wybrania jednej z powyższych odpowiedzi wstrzymało się 11 respondentów, czyli 3,2% wszystkich badanych, zaznaczając odpowiedź „nie wiem”.

Czy u dziecka wychowanego w patologicznej rodzinie, które nie poznało ważnych wartości społecznych, możliwa jest zmiana prowadząca do wykształcenia pozytywnych wartości życiowych?

Tabela 34. Rodzina patologiczna a możliwość kształtowania się pozytywnych wartości dziecka

	Liczba	Procent	
Zdecydowanie tak	60	17,4	74,4
Raczej tak	196	57,0	
Raczej nie	58	16,9	19,2
Zdecydowanie nie	8	2,3	
Nie wiem	22	6,4	6,4
Ogółem	344	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Dążenie człowieka do szczęścia jest rzeczą naturalną. Definicja szczęścia i jego interpretacja będzie jednak tak różna, jak różni są ludzie, którzy go pragną. Wskazując jednak na szczęście rozumiane w kontekście doświadczania właściwych wartości rodzinnych, można by stwierdzić, że pragnienie to przejawiać się będzie znacznie mocniej u osób, które wychowują się lub wychowywały w rodzinach dysfunkcyjnych i odczuwają wewnętrzną potrzebę zmiany swojego życia. Pozytywny rodzinny obraz życia ich przyjaciół, znajomych ze szkoły czy pracy stanowić może motywację do realizacji własnego potencjału i osiągnięcia wytyczonych celów. O ile samo pragnienie zmiany prowadzącej do wykształcenia pozytywnych wartości życiowych jest możliwe dla wszystkich, o tyle na zaangażowanie, upór i konsekwencję stać jest tylko nielicznych.

Badanie wykazało, że większość osób wywodzących się z rodzin patologicznych, pomimo doznanego okrucieństwa, ma szansę, by w dorosłym życiu funkcjonować w społeczeństwie prawidłowo. „Zdecydowanie tak” było odpowiedzią 60 respondentów – ich udział to 17,4% – zaś odpowiedź „raczej tak” wybrało 196 ankietowanych, czyli 57% wszystkich osób badanych. Ich łączny udział to prawie 75%.

Możliwość kierowania się pozytywnymi wartościami przez osoby z rodzin dysfunkcyjnych odrzuca ponad 19% osób badanych, wskazując odpowiedzi „raczej nie” (58 ankietowanych) i „zdecydowanie nie” (8 ankietowanych). Ich łączny udział to 19,2% i jest on prawie czterokrotnie niższy niż wskaźnik badanych osób, które dostrzegają możliwość takiej zmiany. Od wskazania odpowiedzi powstrzymało się 22 ankietowanych, którzy wybrali opcję „nie wiem”. Osoby te stanowią 6,4% wszystkich biorących udział w badaniu.

Na kim powinniśmy skupić uwagę, chcąc interweniować w przypadku występującej przemocy w rodzinie?

Tabela 35. Dziecko/rodzic – interwencja i próba pomocy

	Liczba	Procent
Na rodzicach	59	17,2
Na dzieciach	55	16,0
Na rodzicach i dzieciach	230	66,9
Ogółem	344	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Interwencje związane z przemocą domową zawsze należały do najtrudniejszych. Z jednej strony zachodzi konieczność natychmiastowego powstrzymania pijanego, agresywnego sprawcy z uwagi na fakt, że w centrum konfliktu mogą znajdować się nieświadome całej sytuacji dzieci. Z drugiej strony wymagana jest umiejętność wycucia sytuacji przy zachowaniu stanowczości w podejmowanych czynnościach. Funkcjonariusze podczas interwencji muszą nie tylko wykazać się znajomością przepisów dotyczących postępowania w przypadku przemocy domowej, stosować skuteczne techniki pozwalające obezwładnić nierzadko będącego pod wpływem różnych substancji psychotropowych napastnika, ale również wcielić się w rolę dziecięcego psychologa.

W przypadku przemocy domowej jedynym skutecznym działaniem wydaje się pomoc ukierunkowana zarówno na ofiarę, jak i sprawcę. Po stronie sprawcy ma ona za zadanie nakłonić go m.in. do rozpoczęcia terapii, leczenia odwykowego alkoholizmu. Po stronie dzieci powinna opierać się na konsultacji psychologiczno-pedagogicznej czy wsparciu socjoterapeutycznym i psychoedukacyjnym. 230 respondentów biorących udział w badaniu, czyli 66,9% wszystkich uczestników badania, wyraziło potrzebę obopólnej pomocy w sytuacji występowania przemocy w rodzinie, zaznaczając odpowiedź „na rodzicach i dzieciach”. Głosy pozostałych respondentów podzieliły w zasadzie po połowie, tj. 59 osób wybrało odpowiedź „na rodzicach”, a 55 – „na dzieciach”. Wynik rozkłada się kolejno na 17,2% oraz 16% wszystkich głosów.

Przedstawiona powyżej analiza badań własnych pozwoliła potwierdzić wszystkie postawione hipotezy, zarówno hipotezę główną, jak i hipotezy szczegółowe, oraz zweryfikować je w następujący sposób:

a) Hipoteza główna – jakość życia rodzinnego odpowiada za postawy nonkonformistyczne osób wywodzących się z rodzin dysfunkcyjnych. Nieza-

radność życiowa lub brak motywacji poprawy sytuacji bytowej rodziny zastępowana jest uciekaniem w alkohol przez rodziców, co powoduje ryzyko wystąpienia zjawiska przemocy domowej. Skutkiem takiego postępowania może być zatrzymanie procesu rozwoju u dziecka, a tym samym wykształcenie u niego mechanizmów obronnych, skutkujących alienacją społeczną lub zachowań aspołecznych prowadzących w kierunku przestępczego wykołajenia.

b) Hipotezy szczegółowe:

- Dysfunkcyjność rodziny związana jest najczęściej z występowaniem problemu alkoholu. Alkoholizm prowadzi do działań przemocowych w rodzinie, osłabia ją. Dziecko wychowujące się w takiej rodzinie poprzez naśladowanie własnych rodziców zaczyna przyswajać niewłaściwe postawy i zachowania. Z chwilą złej kondycji finansowej rodziny i przydzielenia jej lokalu socjalnego znajdującego się na terenie skupiającym inne rodziny dysfunkcyjne czy patologiczne, w większości których każdego dnia dochodzi m.in.: do aktów agresji (wyzwisk, wulgaryzmów), niszczenia mienia na klatkach schodowych czy głośnych libacji alkoholowych u sąsiadów, dziecko już nie tylko wynosi z domu złe nawyki, ale zaczyna negatywne postawy „przynosić” do domu. Właściwe wartości, jakie powinna nieść ze sobą rodzina, oraz funkcje, jakie powinna spełniać – zanikają. Działania takie prowadzą do postaw nonkonformistycznych dziecka i obarczone są ryzykiem uzależnień od środków odurzających, substancji psychotropowych czy alkoholu, a w następstwie – jak pokazują przeprowadzone w niniejszej rozprawie badania – w znacznym stopniu mogą prowadzić do działalności przestępczej jednostki.
- Dziecko motywowane przez osoby ze swojego środowiska społecznego (np. szkoły) może wykształcić pozytywne wartości. Badanie wykazało, że osoby, które były lub są ofiarami przemocy domowej, w większości przypadków swoją agresję przelewają na swoich rówieśników. W życiu dorosłym formy agresji nie muszą być jednak przez nie uzewnętrznione, a jednostka ma szansę na prawidłowe funkcjonowanie i pozytywną interakcję w życiu społecznym. Okoliczności, które mogą to sprawić, zależą w głównej mierze m.in.: od wsparcia osób trzecich, znalezienia odpowiedniego partnera życiowego, silnego postanowienia zmiany własnej sytuacji życiowej (niepowielania błędów rodziców), pracy i edukacji czy zmiany środowiska.
- Bezkarność sprawcy przemocy, w tym innych zachowań patologicznych, wynika z lęku ofiary przed zgłoszeniem zdarzenia, a także ze stosowania technik manipulacji, którym ulega ofiara. Silne pragnienie pomocy osobie uzależnionej oraz obietnica poprawy sprawcy buduje

przekonanie u ofiary, że nie zachodzi jeszcze konieczność prośby o pomoc osób trzecich czy instytucji do tego powołanych. Badanie pokazuje także, że świadomość bycia „wziętym na języki” przez społeczność lokalną utwierdza ofiarę w przekonaniu o słuszności podjętej decyzji, a to z kolei jeszcze bardziej buduje pozycję sprawcy. Względy finansowe – jedyny żywiciel rodziny – czy próby zastraszania członków rodziny to kolejne z wykorzystywanych czynników, na których opiera się sprawca. Większość osób badanych wskazała, że społeczeństwo raczej niechętnie dzieli się informacją o występującej w sąsiedztwie przemocy domowej, a decyzja ta w głównej mierze zależy jedynie od jednostki, w stosunku do której kierowana jest przemoc. Wynik przeprowadzonego badania wskazuje także na wysoki poziom społecznej obojętności na zjawisko przemocy domowej i brak reakcji na nią, nawet w formie anonimowego zgłoszenia.

- Brak wzorca rodzicielskiego jest źródłem zaburzonej socjalizacji w środowisku rodzinnym, tym samym aspołecznych postaw dzieci i przyczyną regresu ich właściwych zachowań. Przeprowadzone badanie w sposób znaczący potwierdza zależność braku wzorca rodzicielskiego i wyboru drogi przestępczej przez dziecko, a także zależność działalności przestępczej dziecka od jego dorastania w rodzinie patologicznej. Przemoc domowa skutkuje zerwaniem więzi rodzinnych między sprawcą a pozostałymi członkami rodziny. Rodzicielski autorytet ulega zachwianiu i z upływem czasu, przy stale narastających konfliktach wewnątrzrodzinnych, bezpowrotnie upada. Brak wzorca osobowego, wychowawczego, wywołuje u młodych osób chęć przekraczania ogólnie przyjętych barier społeczno-prawnych.
- Obraz patologicznych zachowań uzależnionych rodziców i niekonsekwencja wychowawcza prowadzą do demoralizacji dzieci oraz zapoczątkowują proces wykolejenia przestępczego. Ignorancja wychowawcza odbierana jest przez dziecko jako przyzwolenie na niewłaściwe postawy i zachowania. Udana próba pierwszych, drobnych kradzieży, szybki i łatwy zarobek powodują, że młode osoby z czasem zaczynają dopuszczać się czynów, za które kary przewiduje już nie tylko Kodeks wykroczeń, ale Kodeks karny. Często negatywne zachowania spotykają się z wyrazami uznania i z podziwem za odwagę wśród rówieśników ze środowiska, które cechuje się większą skłonnością do przestępstw, co jest motorem napędowym i stanowi motywację dla jednostki do popełniania kolejnych czynów o charakterze przestępczym.
- Środowisko nacechowane skłonnościami przestępczymi staje się dla osób z rodzin patologicznych środowiskiem zastępczym, w którym poszukują szacunku i zrozumienia, czego nie otrzymały w domu ro-

dzinnym. Brak doznanej miłości, akceptacji czy potrzeby bycia wysłuchanym w rodzinie powoduje, że osoby, chcąc zrekompensować sobie doznane krzywdy, wybierają środowisko przestępcze. Dostrzegają tam możliwość jedności i przynależności do grupy. W wyniku łamania przepisów prawa w końcu zyskują upragniony szacunek i poszanowanie własnego „ja” wśród swojego towarzystwa. Ze względu na swoje liczne potrzeby jednostka jest jednak bardzo chłonna i podatna na sugestie innych osób, co finalnie prowadzić może do zatracania się w przestępczej działalności.

3. Postulaty dotyczące rodzin dysfunkcyjnych obserwowanych przez funkcjonariuszy opolskiej policji

Kluczowym problemem związanym z wychowaniem dzieci i młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych jest niedostosowanie społeczne samych rodziców. W rodzinach, w których rodzice przejawiają postawy dewiacyjne, powstaje ryzyko wystąpienia podobnych zachowań u pozostałych członków rodziny. Wartości związane z prawidłowo funkcjonującą rodziną ulegają degradacji. Tworzy się pustka, która z czasem przeradza się w niepokój, strach, niepewność. Rozdarcie ulega także proces socjalizacji, który z biegiem lat staje się praktycznie niemożliwy do zrekonstruowania. Późniejsze próby resocjalizacyjne osób o zachowaniach aspołecznych, w przypadku których proces socjalizacji nie przebiegł prawidłowo i którym nie zostały wpojone fundamentalne wartości w domu rodzinnym, jak np. praca, rodzina, miłość czy zaufanie, nie przyniosą wymiernych korzyści. Powstaje więc konieczność uświadamiania społeczeństwa o potrzebie natychmiastowego reagowania na przemoc domową z chwilą uzyskania takich informacji lub w wypadku przypuszczenia o możliwości jej występowania. Skrupulatnie weryfikowane jest każde zgłoszenie, również takie, w którym osoba zgłaszająca pragnie zachować swoją anonimowość.

W związku z powyższym, na podstawie wyników badań na temat rodziny dysfunkcyjnej jako źródła zachowań przestępczych, zachodzi podstawa do sformułowania postulatów dla wskazanych rodzin, wynikających z doświadczeń zawodowych funkcjonariuszy policji, które zostaną omówione w kolejnych punktach rozdziału, tj.:

- postulaty profilaktyczne;
- postulaty edukacyjne;
- postulaty społeczno-kulturowe.

3.1. Postulaty profilaktyczne

U dziecka z rodziny dysfunkcyjnej występuje duże ryzyko zachowań agresywnych względem swoich rówieśników. Uzewnętrznianie własnych negatywnych emocji, a także rozładowanie skumulowanej agresji na innych może prowadzić do społecznego odrzucenia jednostki. Dziecko z rodziny dysfunkcyjnej nie zawsze może liczyć też na wsparcie ze strony swoich dziadków czy starszego rodzeństwa, dlatego pomimo wielu starań licznych instytucji powołanych do pomocy wskazanym rodzinom należy dążyć do organizowania dla dzieci licznych zajęć profilaktyczno-dydaktycznych, uspołeczniających i ukulturalniających na terenie placówek szkolnych. Ponadto rolę jednostek samorządu terytorialnego powinno być organizowanie niniejszych zajęć zarówno w lokalnych placówkach kultury, jak i świetlicach wiejsko-miejskich.

Przeprowadzone badanie pokazuje, jak ważne dla dziecka w procesie socjalizacyjnym jest zachowanie autorytetu rodzicielskiego oraz że interwencja w przypadku przemocy występującej w rodzinie powinna skupiać się zarówno wokół dziecka, jak i samego rodzica. W związku z tym zachodzi potrzeba pedagogizacji samych rodziców. Istotą jest zakorzenienie u dziecka wartości płynących z właściwego związku uczuciowego rodziny i zachowania jej pozytywnego obrazu – więzi miłości i zażyłości w relacjach rodzic-dziecko są nieocenione. Wyłania się kolejny postulat, zapewnienia zajęć nie tylko dla samych dzieci, ale także ich rodziców. Należy stworzyć program pedagogiczno-terapeutyczny, w którym regularne uczestnictwo i widoczny progres właściwych zachowań rodzicielskich umożliwi uzyskanie także pomocy prawnej czy materialnej. Wartość niniejszego programu należałoby także wzbogacić poprzez zapoznanie się i wprowadzenie skutecznego modelu działań na rzecz przemocy w rodzinie, opartego na standardach obowiązujących w pozostałych krajach europejskich.

3.2. Postulaty edukacyjne

Jeżeli chodzi o postulaty edukacyjne, to pożądanym i właściwym krokiem byłoby działania Kuratorium Oświaty skierowane na utworzenie dla dzieci z rodzin dysfunkcyjnych dodatkowych warsztatów pozalekcyjnych. W celu uniknięcia stygmatyzowania tych dzieci prawo do udziału w zajęciach powinny mieć również pozostałe osoby. Forma zajęć powinna przede wszystkim opierać się na pogadankach, poradach czy konsultacjach dzieci z gronem pedagogicznym, ale również prowadzić do wychwycenia talentów dziecka, np. plastycznych czy muzycznych i ukierunkowania go w jego zdolnościach. Zajęcia powinny przedstawiać również formę działań, gdzie wymagana będzie potrze-

ba współpracy, a nie współzawodnictwa. Zajęcia w grupie miałyby za zadanie wpłynąć na rozwój jednostki, m.in: wyłonić umiejętność perswazji, zbudować zdolność formułowania wypowiedzi, uczyć kreatywności. Dostrzegane przez dziecko z rodziny dysfunkcyjnej pozytywy zabawy w grupie zminimalizowałyby u niego ryzyko wystąpienia zjawiska alienacji społecznej, powstałego na skutek wytworzenia pewnych mechanizmów obronnych spowodowanych występowaniem działań przemocowych w rodzinie.

3.3. Postulaty społeczno-kulturowe

Instytucje pomocy społecznej podlegające Ministerstwu Rodziny i Polityki Społecznej angażują się w wiele działań, które umożliwiłyby zarówno poszczególnym osobom, jak i rodzinom, przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych. Wśród zadań należących do wskazanych instytucji wymienia się m.in. zapobieganie sytuacjom skutkującym wykluczeniem społecznym jednostki oraz rodziny poprzez prowadzenie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia osób, a także dążenie do ich integracji ze środowiskiem. Niestety, nawet największe starania nie przyniosą wymiernych korzyści, jeżeli zaangażowanie społeczeństwa oraz świadomość społeczna dotycząca zjawiska przemocowego w rodzinie będzie na niskim poziomie. Uciekanie społeczeństwa od problemu zjawiska przemocy w rodzinie, brak reakcji na przemoc lub nieznanie właściwego sposobu reagowania powoduje, że sprawca utwierdza się w przekonaniu o własnej bezkarności, cyklicznie powielając swoje czyny. Pierwszym właściwym działaniem na rzecz minimalizacji zachowań przemocowych w rodzinie jest uświadamianie społeczeństwa o przedmiotowym zjawisku. Działania te powinny być realizowane nie tylko w wyniku cyklicznych akcji, ale trwać przez cały rok w formie ogłoszeń społecznych zarówno w telewizji, jak i rozgłośniach radiowych, jako krótkie, precyzyjne komunikaty. Istotne jest, aby uwrażliwić społeczeństwo na zjawisko przemocy domowej i podjąć kroki, aby poza powszechnie znanymi numerami alarmowymi zakorzenić w społeczeństwie potrzebę znajomości numeru, np. do ogólnopolskiego pogotowia dla ofiar przemocy w rodzinie, tj. 800 12 00 02.

Każda rodzina zmagana się czasem z trudnymi sytuacjami życia rodzinnego. Dochodzi do zachwiania postaw oraz zachowań rodzicielskich, jednak w większości przypadków działania wewnątrzrodzinne są skierowane na powrót do normalności i właściwego funkcjonowania. Część rodzin jednak nie zmierza do poprawy własnej sytuacji, przyjmuje niepowodzenie, ignorując porażkę, niejednokrotnie zatraca się w alkoholu. Wynikiem takich zachowań jest m.in. zaniechanie dzieci w sferach, np. opiekuńczej, materialnej czy edukacyjnej. Jeżeli u dziecka nie zostanie zaszczepiona właściwa tożsamość

kulturowa, a tradycje rodzinne nie będą pielęgnowane, utożsamiać się ono będzie ze środowiskiem zewnętrznym, w którym niejednokrotnie niewłaściwy styl życia osób może doprowadzić do zachowań aspołecznych jednostki. Odpowiedzialność rodziców za dziecko powinna opierać się przede wszystkim na monitorowaniu zachowań dzieci: wytyczaniu praw, ale i obowiązków; wprowadzeniu systemu kar i nagród; kontrolowaniu czasu zabaw dziecka, jego miejsc przebywania oraz osób, z którymi spędza czas; zdecydowanej reakcji na agresję werbalną oraz fizyczną; braku przyzwolenia na wyroby tytoniowe i alkoholowe.

Ponadto w celu zapobiegania stygmatyzacji rodzin, a nade wszystko dziecka, które z uwagi na występującą przemoc domową może być zaniechtywane i stać się obiektem drwin wśród rówieśników wskutek np. niewłaściwego ubioru (odzież po starszym rodzeństwie, która jest za mała lub za duża), należałoby rozważyć wprowadzenie szkolnych mundurków. Takie rozwiązania w Polsce stosowane są zazwyczaj w szkołach prywatnych, jednak znakomitym przykładem obowiązku noszenia mundurka szkolnego w szkołach publicznych jest Wielka Brytania lub Irlandia. W krajach tych obowiązek ten uważany jest za przyjemny i pozytywnie odbierany, a sam fakt możliwości noszenia mundurka stanowi dumę bycia uczniem.

Zakończenie

Odpowiedzialność za kształtowanie się właściwych postaw osobowych dziecka, bez względu na zachodzące zmiany społeczne czy kulturowe, spoczywa na rodzinie, w której wychowuje się jednostka. Dziecko dorasta w środowisku wychowawczym, stworzonym przez osoby, które wpływają na jego rozwój psychiczny i przynajmniej do pewnego wieku całkowicie jest od nich uzależnione. Dlatego też od postaw rodzicielskich zależy będzie, czy jednostka nabywać będzie dobre nawyki, czy jej rozwój zostanie zahamowany, a poczucie własnej tożsamości zostanie osłabione. Brak wzorca rodzicielskiego czy wsparcia osobowego powoduje, że oddziaływanie środowiska nacechowanego skłonnościami przestępczymi jest na tyle silne, a młoda osoba na tyle podatna na sugestie innych, że staje się ono środowiskiem zastępczym, w którym zapoczątkowany zostaje proces przestępczego wykołejenia.

Dla prawidłowego procesu rozwojowego jednostki niezbędne jest dostrzeżenie przez rodzica choćby najmniejszych starań dziecka np.: przy pomocy w pracach domowych, pracach plastycznych czy nauce. Wspieranie i motywowanie dziecka do działań przy jednoczesnym okazaniu ciepła, czułości, cierpliwości i wyrozumiałości przez rodziców zbuduje w jednostce poczucie własnej wartości. Takie dziecko nie widzi potrzeby wychodzenia poza przyję-

te bariery społeczne czy ustanowione normy prawne, aby udowodnić komuś własną wartość, gdyż wszystko, czego potrzebuje, odnajduje w domu rodzinnym.

Przeprowadzone badanie jednoznacznie wskazuje na wysoką zależność pomiędzy przemocą domową a rodziną patologiczną. Jednak wychowanie w rodzinie patologicznej nie jest jedynym powodem, dla którego to zjawisko występuje. Niemniej, dla znakomitej większości respondentów (85,8%) jest to główny, bezsprzeczny czynnik. Jeżeli chodzi o obszar występowania samej przemocy, z biegiem lat ulegał on przemianom. Zauważyć można, że kontrast pomiędzy występowaniem przemocy w rodzinie na obszarze wiejskim i miejskim uległ zatarciu i nie dominuje już przeświadczenie społeczeństwa o dominacji przemocy domowej na terenach wiejskich. Obecnie występowanie tego zjawiska zdaje się nawet przeważać w aglomeracji miejskiej. Ma to związek z tworzonymi tam skupiskami lokali socjalnych, znajdujących się przeważnie na obrzeżach miasta, np. na terenach po byłych jednostkach wojskowych, zagospodarowanych i przekształconych przez miasto na pomieszczenia mieszkalne. W tych lokalach mieszkalnych cyklicznie dochodzi do interwencji związanych z przemocą domową, gdzie sprawca jest przeważnie osobą uzależnioną od alkoholu. Na klatkach schodowych budynków socjalnych każdego dnia dobiegają zza drzwi głośne rozmowy, w których padają wulgaryzmy, czy dochodzą odgłosy libacji alkoholowych. Widoczne są przejawy aktów wandalizmu w postaci wybitych szyb, pozrywanych poręczy na balustradach, licznych malunków i napisów na ścianach prezentujących treści wulgarne oraz nawołujące do nienawiści, a także porozbijane na podłodze butelki i rozrzucone niedopałki papierosów. Miejsca te stają się środowiskiem wychowawczym dla dorastających tam dzieci i młodzieży.

Przedstawiając najistotniejsze wnioski z przeprowadzonych badań oraz odpowiadając na pytania postawione na wstępie niniejszej rozprawy, można stwierdzić, co następuje:

1. Głównym czynnikiem powodującym uzewnętrznianie się patologii w rodzinach dotkniętych przemocą jest zdecydowanie alkohol. Pomimo rosnących trendów zażywania przeróżnych substancji psychoaktywnych, nie są one tak popularne jak alkohol, który jest tańszy i ogólnie dostępny przez dwadzieścia cztery godziny na dobę. Problem prostytucji osób z domów dotkniętych przemocą jest również widoczny, jednak jego skala jest znacznie niższa niż alkoholizmu. Zagadnienia związane z prostytutką oraz narkomanią nie są *stricto* związane z tematem niniejszej rozprawy, dlatego odstąpiłem od ich dalszej analizy. Przestępczość to kolejny rodzaj patologii, który uwidacznia się zaraz po alkoholizmie. Zjawisko to jest o tyle niebezpieczne, że stanowi zagrożenie już nie

tylko dla samego sprawcy, ale również dla osób trzecich, na których dane przestępstwo jest dokonywane, jak np.: przestępstwa z nienawiści, przestępstwa popełniane przeciwko mieniu (np. rozbój, w którym mimo że głównym przedmiotem przestępstwa jest mienie, sprawca używa przemocy albo groźby użycia przemocy, by doprowadzić osobę do stanu nieprzytomności lub bezbronności) czy przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu.

Należy dodać, że ofiary dotknięte przemocą domową zmagają się głównie z przemocą psychiczną (51,2% respondentów) oraz przemocą fizyczną (42,7% respondentów). Osoby wychowujące się rodzinach przemocowych dają ujście własnym emocjom i w myśl zasady bity – bije, uzewnętrzniają je (65,7% respondentów).

2. Przeprowadzone badania pokazują, że osoby wychowywane w rodzinach patologicznych obarczone są ryzykiem dopuszczania się w przyszłości czynów zabronionych. Obserwowany przez funkcjonariuszy policji biorących udział w badaniu proces rozwoju osobowego dzieci z rodzin stygmatyzowanych przemocą pokazuje, że ponad połowa z nich może ulec wykołajeniu przestępczemu. Co więcej, całkowitą pewnością co do prawidłowego rozwoju i życia zgodnego z normami prawnymi i społecznymi osób z rodzin patologicznych wyraziło jedynie 14% badanych. Błędem byłoby kategoryzowanie wszystkich osób dorastających w rodzinach patologicznych jako tych, które swoje decyzje życiowe realizują za pomocą działań antyspołecznych. Zaznaczyć należy jednak, że stanowią one znaczną większość. Osoba dorastająca w prawidłowo funkcjonującej rodzinie obserwuje zachowania własnych rodziców. Poprzez naśladownictwo poznaje panujące tradycje, obyczaje, system wartości. Uczy się rozpoznawać dobro i zło. Ufa, kocha, jest kochana, rozumiana, nagradzana za swoją pracę lub ukarana reprimendą za niewłaściwe zachowanie. Jej rozwój osobowościowy kształtuje głównie powielanie zachowań własnych rodziców. Analogicznie wygląda rozwój dziecka wychowującego się w rodzinie patologicznej.

Prawidłowy rozwój fizyczny, emocjonalny czy duchowy osób z rodzin, w których występuje przemoc, jest możliwy, przy czym należy wykluczyć całkowitą stygmatyzację takich osób. Badanie pokazuje, że przy interakcji pewnych wzajemnie uzupełniających się czynników szansa prawidłowego funkcjonowania w życiu społecznym wzrasta. Osoby badane wskazywały na wsparcie partnera życiowego, aspiracje życiowe i samozaparcie, pragnienie założenia rodziny czy wiarę w Boga. Szansa na stworzenie rodziny przez jednostki dotknięte przemocą, rodziny opartej na fundamentalnych wartościach, została wskazana przez 65,1% osób biorących udział w badaniu. Okoliczności, ja-

kie mogą się temu przysłużyć, respondenci upatrują m.in. w miłości drugiej osoby, w zmianie środowiska, edukacji i pracy, w pragnieniu stworzenia warunków domowych, jakich sami nie mieli, oraz w wierze w Boga.

3. W rodzinie zmagającej się z problemem przemocy niezwykle istotna jest konsekwencja działań wobec sprawcy. W momencie interwencji zazwyczaj ofiara – wobec której kierowane są groźby karalne dotyczące zagrożenia życia lub zdrowia jej lub pozostałym członkom rodziny – nie decyduje się na złożenie stosownego zawiadomienia, tłumacząc na wiele sposobów zachowanie swojego oprawcy. Takie zachowania utwierdzają sprawcę w przekonaniu o własnej bezkarności. Należy podkreślić, że zawarcie związku małżeńskiego nie uprzedmiotawia żadnego z małżonków i nie daje jakiegokolwiek przyzwolenia na zachowania podejmowane z pozycji wyższości którejkolwiek ze stron. Czynniki hamujące zgłaszanie przemocy w rodzinie przez ofiary, według respondentów, to głównie poczucie wstydu i względy emocjonalne. Te dwa czynniki osiągnęły w badaniach łączny wynik przekraczający 50% głosów wszystkich badanych. Kwestia alarmowania odpowiednich instytucji powołanych do niesienia pomocy ofiarom przemocy, według przeprowadzonych badań, w ponad 55% pozostaje sprawą samej ofiary. Niespełna połowa osób badanych (44,2%) zauważa, że ofiary przemocy domowej mogą liczyć na pomoc osób trzecich poprzez zgłoszenie problemu stosownym służbom. Przeważnie są to: sąsiedzi (18,6%), krewni (16,3%), przyjaciele (7%), ośrodki pomocy społecznej i inne (2,3%).
4. Przemoc domowa powoduje, że więź rodzinna pomiędzy sprawcą a pozostałymi członkami rodziny wystawiona jest na wiele prób i z czasem ulega pełnemu rozerwaniu. Ciąg negatywnych wydarzeń prowadzi do upadku autorytetu rodzicielskiego. Brak ten skłania młode osoby do wykroczenia poza przyjęte bariery społeczne i ustanowione normy prawne, a także rodzi chęć i pokusę zasmakowania tego, co zabronione. Badania przeprowadzone wśród funkcjonariuszy policji pełniących służbę na terenie województwa opolskiego wykazują, że czynów zabronionych najczęściej dopuszczają się osoby z rodzin patologicznych. Tak uważało 75% badanych. Tylko 5,3% respondentów było innego zdania. Reszta badanych nie miała zdania w tej kwestii. Za najczęściej popełniany przez młodocianych sprawców czyn zabroniony respondenci uznali kradzież (49,7%). Kradzież występuje jako powszechne zjawisko, od którego działalność przestępczą zaczynają już najmłodsze pokolenia wychowujące się w rodzinach patologicznych. Pierwotnie kradzieże te mają formę wykroczeń, a przywłaszczenia cudzej rzeczy ruchomej spożytkowywany jest na własne potrzeby. Jednak później

działalność ta przybiera formę zarobkowania, a finalnie przestępstwa i stanowi stałe źródło utrzymania. Istota wzorca osobowego jest zatem nieoceniona, natomiast jego brak może być przyczyną przyjmowania postaw nonkonformistycznych osób z rodzin dotkniętych przemocą oraz prowadzić do wyboru drogi przestępczej.

5. Wykolejenie przestępcze ma swoje źródło także w obojętności rodziców i braku konsekwencji w przypadku niewłaściwych zachowań ich dzieci. Bezsilność rodziców jest zazwyczaj skutkiem tej postawy. Badanie pokazuje, że u osób dopuszczających się czynów zabronionych własne wewnętrzne przyzwolenie na te czyny nie wynika z potencjalnych korzyści finansowych, ale z uzależnienia rodziców (39,8% respondentów), ignorancji wychowawczej (34% respondentów) oraz braku wzorca rodzicielskiego (19,5% respondentów). 88,7% respondentów zauważa negatywne skutki wychowywania się poza środowiskiem rodzinnym oraz podatność takich osób na łamanie prawa.
6. Konflikty wewnątrzrodzinne generują w młodym człowieku poczucie złości, agresji i niesprawiedliwości. W środowisku pozarodzinnym jednostka poszukuje akceptacji i poszanowania własnego „ja”. Utęsknione poczucie wartości odnajdują wśród rówieśników zmagających się z podobnymi problemami, którzy niejednokrotnie mają już za sobą doświadczenia przestępcze. Zaczynają większość swojego czasu spędzać w środowisku takich osób. Dostrzegają możliwość przynależności do grupy oraz zdobycie upragnionego szacunku, który jednak budowany jest na gruncie przestępczego wykolejenia.

Z przeprowadzonej analizy można wywnioskować, że uwarunkowania zachowań o charakterze przestępczym wśród osób wywodzących się z rodzin dysfunkcyjnych koncentrują się wokół rodziny. Nie istnieje jeden główny czynnik odpowiadający za te zachowania, ale wiele z nich, oddziałując ze sobą w sposób pośredni lub bezpośredni, staje się przyczynami przestępczej aktywności. Dlatego też każda najmniejsza pomoc dla rodzin dysfunkcyjnych może okazać się istotnym elementem prowadzącym do w pełni wartościowego życia członków takiej rodziny.

Na podstawie przytoczonych wniosków badań można stwierdzić, że sformułowany na wstępie problem pracy badawczej został wyczerpująco rozwiązany. Nie oznacza to jednak, że przeanalizowano wnikliwie wszystkie źródła zachowań przestępczych w rodzinach dysfunkcyjnych. Przeciwnie, istnieje jeszcze wiele obszarów problemów rodzin, które domagają się analiz i badań. Należą do nich, np.:

- Przemoc domowa w rodzinach o wysokim statusie społecznym. Wyjątki czy doskonale kamuflowane przemocowe działania?

- Problem demoralizacji nieletnich w świetle uzależnień społecznych.
- Determinanty wewnątrzrodzinne i zewnętrzne – przyzwolenie na anty-społeczne zachowania dzieci.
- Perspektywa życiowa wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

BIBLIOGRAFIA

- Babbie, Earl. 2004. *Badania społeczne w praktyce*, tłum. Agnieszka Kloskowska-Dudzińska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Creswell, John W. 2009. *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, tłum. Joanna Gilewicz. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kotarbiński, Tadeusz. 1960. *Kurs logiki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Łobocki, Mieczysław. 2006. *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Łobocki, Mieczysław. 2009. *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Marek, Zbigniew. 2017. *Pedagogika towarzyszenia. Perspektywa tradycji ignacjańskiej*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- Maszke, Albert. 2010. Tok przygotowywania badań. W: *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, red. Stanisław Palka, 153-176. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Okoń, Wincenty. 2004. *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak” Teresa i Józef Śniecińscy.
- Palka, Stanisław. 2006. *Metodologia. Badania. Praktyka pedagogiczna*. Gdańsk: Wydawnictwo Psychologiczne.
- Stelmach, Jacek. 2001. Rodzinne uwarunkowania przestępczości nieletnich – analiza wyników badań. W: *Społeczne konteksty zaburzeń w zachowaniu*, red. Bronisław Urban, 155-168. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Sztompka, Piotr. 2003. *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak.
- Sztumski, Janusz. 2010. *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Tyszka, Zbigniew. 1974. Rodzinne uwarunkowania przestępczości młodzieży. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. R. 36, z. 4, 66-76.

SZYMON PETERMAN – doktor nauk społecznych, doktorat na Uniwersytecie Opolskim. Funkcjonariusz Komendy Wojewódzkiej Policji w Opolu.